

281(3)

u-18

ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ԲԳՈՆՅ
ԱՐՉԻԵՊՍ ԵՒ ԱԲԲԵՅ

Henry Meyer sculp. London.

✓ -

281(3)

ՆԿԱՐԱԳԻՐ

Ա-18

ՎԱՐՈՒՅ

ՍՏԵՓԸՆՈՍԻ ԱԳՈՆՅ ԳԻՒՎՂԻՐ

ԱՐՔԵՊՈՍԿՈՊՈՍԻ

ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ ԱՐԲԱՅԻ

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

Ի ԽՆԴՐՈՅ ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ԱՍՊԵՏԻ

ՊԱՐՈՆ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻ ՌԱՓԱՅԷԼԻ ՂԱՐԱՄԵԱՆ

2983

A
374

Ի ՎԷՆԷՏԻԿ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ

1825

34033 W

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF TORONTO

100 St. George Street, Toronto, Ontario

Canada

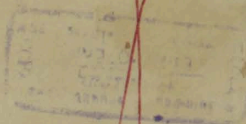
Acquired by the University of Toronto

from the collection of the

Department of the Interior

U806-9440 E
1952 (P)

~~1645~~

~~6215~~

Վ Ա Ր Ո Ւ Յ

ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

Ե Ի

ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ ԱԲԲԱՅԻ

ան . Վայ մեզ առաջի՛ արձանագրել բանիւ ըզ-
 վարս առն՝ որ հաստատութեամբ կէտ նպատակի
 կացոյց յանդիման իւր զաւետարանապատում
 խրատուցն կատարումն : Օ վարս առն Մտուծոյ՝
 ում ՚ի մանկութենէ նուիրեցաւ անքակտելի սի-
 ըով . որում ՚ի կեանս իւր սպաս տարաւ անխոնջ
 ժրութեամբ . զոր փառաւորեաց ՚ի ծերութեանն՝
 ՚ի վար արկեալ ըստ օրինի զբարձրապատիւ աւա-
 դութիւնն : ՚Ի սմա քաջայայտ ցուցաւ՝ որչափ
 դերասպանձ երևեցուցանեն զմարդ՝ կենդանի
 աստուածալաշտութիւն և իմաստասէր զգօնու-
 թիւն՝ կցորդեալք ՚ի միասին . զի թէ աստուած-
 սիրութիւն վերամբառնայ զմարդ յաղբիւր անդր
 արարած բնութեանս , և զգօնութիւն զարդա-
 րեալ իմաստութեամբ և ուսմամբք՝ երջանկացու-
 ցանէ զմարդ յաստիս ըստ ներելոյ սլայմանի սո-
 րա , ապա ուր երկոքին այսոքիկ հանդիւրեցին
 միմեանց՝ անդ բովանդակեալ է յաշխարհի մարդ-
 կային բնութեանս վայելք անդորրաւէտ : Մ. Ե.

պէս ետես աշխարհ զարժանապատիւ զՍտեփանոս Աբբաճայր, որչափ յաստուածպաշտութեանն վեհագոյն էր, նոյնչափ և յիմաստասիրութեանն արգոյ, և յարդիւնան շահեկան: Աեանք սորա ուսուցեն, քանի՞օն արժանաւոր է պարժանաց՝ համանդամայն ստանալ զազնուական քաղաքականութիւն ընդ երկնային առաքինութեան:

բ. Օնաւ սա ինքն Ստեփանոս վարդապետ Աբբեպիսկոպոս՝ Արրորդ Աբբայ Սիաբանութեան Սիսիթարեանց ՚ի Շուրճով քաղաքի՝ Վրանսիլվանիոյ՝ յամի տեառն 1740. ՚ի նոյեմբերի 20, անուանեալ ՚ի սուրբ Սկրտութեանն Ամբրայ: Հայր նորա կոչէր Վրիգոր՝ մականուանեալ Վիւվեր՝ ՚ի տոհմէ Ագոնց. և մայրն՝ Աջատ անուն խնկանոսեանց: Օհնութիւն ազգատոհմի նորա և զճողացն ազնուականութիւն դրուագել առաւելագոյն բանիւ, կամ ընդ հակառակն՝ թողուլ լռել ամենեւին, երկոքին ևս ընդ սողտանօք են. իսկ համառօտիւ յիշատակելն՝ կարևոր դատեալ է:

գ. Որպէս հասուցանէ մեզ վաղեմի հաստատուն աւանդութիւն՝ ազգատոհմն Ագոնց մի էր ՚ի ցեղից անտի գաղթելոց յԱյրարատեան աշխարհէ՝ ՚ի դղրդել հրաշակերտ Անի քաղաքին տասնութեամբ և աւերութեամբ՝ յամին իբրև 1330, որոց տարադէմ գնացեալ անկան ՚ի Վերսոն, այսինքն ՚ի Սրիմ, և շուրջ զկողմամբքն զայնոքիւք, մինչև հասեալ ամրացան ՚ի Վրանսիլվանիա Ունկարիոյ յամին 1654. ուր տանութեարք Ագոնց և այլ ևս ազատ որեարն հաւատարիմ դտեալք ՚ի դուռն Աստրիական Ինքնակալութեան՝ պատուեցան ընդ նախարարս Ունկարաց. և երեքին քաղաքքն յորս բնակեցին,

Պաշպալուլ, Կէռւէ, և Ղուրճով՝ անուանեցան
ազատ կամ Ստանիկ քաղաքք արքունի :

Գ. Լս Տին ազգատոհմ՝ Լճոնց մինչև ցայսօր
պատուեալ է յարքունի գործակալութիւնս, զի
բազումք ՚ի մերձաւոր ազգականաց Ստեփանոսի
Բաբունապետի, եղբորորդիք նորա և քեռորդիք
ունին զիշխանութիւն արքունի խորհրդականաց
և զանձապետաց ՚ի Թլումլար քաղաք, ՚ի Պուտա,
՚ի Լուհօշ, և յայլ քաղաքս . յորս հասանէր և
րեւելի լինել և ամա՛ թէ փափաքէր դեզերել յաշ
խարհի . այլ լքեալ զամենայնն՝ զխոնարհութեան
սիրեաց ճանապարհ, յոր դեր՚ի վեր բարձրացոյց
զնա խնամակալութիւնն Մտուծոյ : Թէպէտ ազ
նուատոհմութիւն մարմնաւոր՝ սաստը լինի և մշ
խիւք, թէ հոգւոյն ազնուականութիւն պակաս
իցէ . մանաւանդ բազում՝ այն է՝ զի մարմնական
մեծութիւն խափան արկանէ հոգեկանացն . սա
կայն ուր միանգամ անաղօտ մնացէ փայլումն սրբ
ութեանն առ աշխարհի ազնուատոհմութեամբ,
և որ զիտացէ զմարմնական փառաց զպատճառսն
ծառայեցուցանել ՚ի սպաս հոգեղինին, անդ առա
ւելագոյն պարծանք են նմա : Վանդի և այս ան
երկմտութեամբ հաւաստեալ է՝ թէ հայրենի ազ
նուատոհմութիւն՝ վսեմ խորհուրդս ազգէ ՚ի մար
դումն, և զիւրագոյնս վառէ ՚ի հանդէս առաքի
նութեանց : Օտոյն այսպէս գլխաւորեալ տեսաք
յառաջի մտտուցեալս, զորմէ մեր բանքս են :

Է. Օնուանդ նորա, և զառ ՚ի տղայութենէն
պատրաստութիւնն առ մեծամեծս յոր Մտուած
առաջնորդել ունէր նմա՝ ՚ի բարեպաշտութենէ
և յազնուութենէ ծնողացն է իմաստասիրել . որք
զօրինակ անարատ վարուց իւրեանց մարթացան
սպաւորել ՚ի հոգւոջ մանկանն Միրայի, և սնու

ցանկել զնա յերկիւզն Մատուծոյ . որով բնաւորեցաւ 'ի վսեմութիւն խորհրդոց , 'ի քաղցր կենցաղավարութիւն , յաշխոյժս և յեռանդն :

Կ. 'Խ տասնամեայ տիւս մանկութեան ետուն զնա 'ի դայրոցս ուսմանց . յորս զարգացաւ 'ի հրահանգս պարկէշտ վարուց . վարժեցաւ 'ի Մատին և յԱնկարաց բարբառ . և ըստ օրինաց բարեկարգ վարժարանաց քաղցրացաւ 'ի ճաշակս դրութութեանց զանազանից : Այլ զի մանուկ էր մտաւ վարժ , և ըստ Սողոմոնի պարծանացն զանձնէ՝ ազնուակնանադոյն հոգւոյ վիճակեալ , ոչ ընդ վայրինչ դեգերէր յաշակերտութիւն ուսմանցն . այլ որչափ յառաջ խաղայր 'ի նոսին , և միով ուսմամբն այլում մեծագունի և կարեւորագունի հիմնարկանէր , նոյնչափ լիազոյնս խելամտէր յանձին իւրում թէ կատարեալ իմաստութիւն յերկուս յայտոսիկ սահմանի . յեռանդուն աստուածպաշտութիւն , և 'ի ժիրաժիր ուսումնասիրութիւն : Այս սնդեալ միանգամ՝ ընդ իւր տարաւ զայն մինչև 'ի կատարած բազմարդիւն կենացն . և մեք յամենայն 'ի բանս նորա զայս սքանչելի ճշմարտութիւն ստէպ լեւաք 'ի նմանէ , ընդելուզանելի գոլ զգիտութիւն ընդ բարեպաշտութեան :

Կ. Առաջէլ տիոցն ցեօթնեւտասն ամ՝ յորում վառի , յեռանդն հարկանի բնութիւնս , և այսր անդր շարժել տազնասկէ՝ մինչև զփափաքելին զըտանիցէ , սկսանէին խորհուրդք ելանել ընդ միտս նորա . այն՝ թէ զոր վիճակ , և զոր տարազ կենաց ընտրեսցէ անձին իւրում . զի զհայրենի ազնուատոհմութիւնն զուգաւոր տեսանէր իւրում արիութեանն . զդեգերելն և եթ յուսմունս՝ դիպողագոյն քաջութեան մտայն . անդուստ դարձեալ և զեկեղեցականաց պարապելն յԱստուած՝ սիրելի

եւրդձալի փափաքանացն : Վ մէն մի սոցանէ տա-
րուբերէր զնա բնութեանն ազգեցութիւն , մտա-
խոհ լեալ 'ի միտս իւր թէ զժրն կալցի իւր սեպ-
հական : Սակայն զի ամենայն իրաց մարդկան տե-
սուչ՝ յաւէժ Մտուած է , տնօրինեաց նմա զիրսն
սքանչելի օրինակաւ :

Ը • Վեպ լինէր նմա երթեւեկել 'ի Պաշպալով
քաղաք առ ազգականս իւր , և յայնմ քաղաքի
ծանօթացեալ մտերիմ սիրով ընդ ձեռասուն և
շակերտի Սիսիթարայ Մբբահօր ընդ Հ . Վարա-
պետի վարդապետի կոստանդնուպօլսեցոյ հոգե-
լից առն , որ էր առաքելաձայն քարոզ ճանապարհ-
հին սպաշխարութեան , լուաւ երբեմն յեկեղեց-
ւոջ զնորայն հօր բեմբասացութիւնն յաղագս
վտանդից աշխարհի , և անդորրութեան խաչակիր
կենաց : Հայնմհետէ սիրտ նորա վառեցաւ՝ գոր-
ծով 'ի զլուխ հանել զլուեալն 'ի վարդապետէն՝
զհետեութիւն ճանապարհին հոգեւոր կենաց , և
մտանել 'ի կարգ Սիսիթարեան աշակերտացն . վասն
զի բանք նորա հարան 'ի խորհուրդս պատանւոյն
իբր նետից սլաքք երկնառաք՝ վարսեալք 'ի ճար-
տար որսորդէն 'ի բանաւոր եղջերուն : Ստադիւ-
րագոյնս քննեալ զիրսն յանձին իւրում , ապա մա-
տեաւ առ որսորդն իւր , ծանոյց խոնարհութեամբ
զոր ինչ երկնէրն 'ի մտի , աղաչեաց՝ հրաման ընդ-
ունել 'ի հօրէն իւրմէ վասն իրացն կատարման :
Հայր նորա 'ի լսել զայն՝ պատճառանս պատճա-
ռէր , օր 'ի յօր յերկարէր՝ յայտնի պատասխանի
տալ վասն իրացն . քանզի յանդրանկութիւնն նա-
րա հայեցեալ , 'ի յառաջագիմութիւնն , և առ-
հասարակ 'ի ներքին և յարտաքին քաջադիպու-
թիւնն , ըստ աշխարհի խորհէր յարդարէր զնա
'ի տանուտէրութիւն տան իւրոյ . ոչ գիտելով

յոր տանուտերու թիւն հանդերձեալ էր Մատու-
 ծոյ վերամբառնալ զնա : Որչափ ծնողքն հակա-
 ոակէին յօժարութեան նորա, սա այնչափ հալէր
 և մաշէր 'ի սրտէ, և հիւժէր 'ի կայտառ և 'ի պայ-
 ծառ գեղոյ վայելչութեան իւրոյ, տարածանէր
 զանձն առաջի Մատուծոյ՝ և Տիրամօրն, առ 'ի
 նմանէ միայն խնդրելով զփափաքանայն կատա-
 րումն . զի մարդկային հնարք բովանդակ փակե-
 ցան ընդդէմ՝ նորա . դառնացան նմա ամենայն
 գգուանք մարմնոյ . զի ինքն զատուածային իմաս-
 տութիւնն խնդրեալ և սիրեալ էր 'ի մանկութե-
 նէ, և ցանկացեալ գեղոյ նորա :

Թ . Ետ բուռն և սաստիկ դօտէմարտութեան՝
 տարաւ զմրցանակն, զի հաւանեցուցեալ զծնողն
 և զմերձաւորս, և առեալ իւր զօրավիզն զհայրե-
 նի օրհնութիւնն, փութացաւ 'ի ճանապարհն :
 Աւ զի յաւուրնն յայնտսիկ 'ի Սէնէտիկ դառ-
 նալ դէմ եղեալ էր և Հ . Վարապետի, ուղեկ-
 ցութեամբ նորա եհաս 'ի վանս սրբոյն Վազարու-
 յամին 1757 . 'ի յուլիսի 25 . ուր զուարթացաւ
 սիրտ նորա ընդ տեսիլ մենարանին . և յետ միոյ
 ամնոյ 'ի վերայ անցանելոյ 'ի 24 օգոստոսի ընկաւ
 լաւ 'ի ձեռաց Ստեփանոսի Մբաջօր Սեղոնեան
 զսրբեմ Սիսիթարեան Սիաբանիցն, և մտեալ 'ի
 կարգ Սորընծայութեան՝ անուն նոր կոչեցաւ նմա
 Ստեփանոս, որպէս առ կարի սիրելութեան շնորհ
 հելով նմա առաջնորդին զիւրահանն անուն, Մնդ
 'ի դիմի հարաւ փափկասուն անձն ազնուական՝ ու
 խերիմ՝ մարտիւ ընդ դիւրութիւնս մարմնականս,
 ուխտ եղեալ ընդ անձին իւրում՝ ոչինչ 'ի հեշտաւ
 լեաց շնորհել զգայութեանցն . և այն զի յայնմ
 հասակի սաստկազոյնս կռուել սովորեցին կարիք
 բնութեան : Ս անն զի բաց 'ի կանոնադրեալ ըզ-

զուշու թեանցն ըստ ամենայն սահմանեալ ժամուց
 'ի Աորընծայարանին, բաց յառանձնապահան աղօ-
 թիցն հրամայելոց, բաց 'ի չվրիպելոցն 'ի հասարակաց
 ժամակարգութեանց համախմբութիւնս, բաց 'ի ժամանակեալ մտաւորական քննութեանցն,
 բաց 'ի վանական բարեձևութեանցն, զիտաց նա
 բարխոք 'ի գործ մատուցանել զիւրաքանչիւր դէպ
 ժամանակ և զպատեհութիւն՝ մարզել զանձն 'ի
 նոսին 'ի պէսպէս կրթանս, յեղբայրսիրութեանն
 ջանս, յառանձին աղօթակացութեանց և պահոց
 փոյթ՝ ըստ շնորհելոց հնազանդութեան, 'ի կամաւ
 ւոր խոշտանգանաց եռանդն, 'ի խոնարհութեան և
 'ի նուաստութեան գործս, որովք հնարէր անարդ
 և ընկեցիկ երեւցուցանել զանձն 'ի մէջ ընկե-
 րացն իւրոց, և զտոհմային ազնուականութիւնն
 ողնչացուցանել ընդ ցածուն կերպարանօքն :

Ժ. Օ այս ամենայն խորագոյնս զննեալ հոգևոր
 վերակացուաց նորա՝ յառաւելն անդր առաջնոր
 դէին նմա 'ի շաւիղս աստուածակոխս. որովք հա-
 սեալ 'ի հանդիպակաց կէտ նպատակին՝ մատոյց
 զինքն բոլորանուէր պատարագ Աստուծոյ, հանդի-
 սապէս յանձին կալեալ զուխտս կրօնաւորականս
 յամին 1758. 'ի հոկտեմբերի 28. դաշն եղեալ ընդ
 Արարչին՝ ցանգ ժուժկալել յանընչութեան, 'ի
 հնազանդութեան և 'ի սրբութեան, զոյգ ընդ
 յանձնառութեան առաքելաբար քարոզ լինելոյ
 ճշմարտութեան արեամբ չափ: Օ որ ինչ յայն
 ժամ ուխտիւք յանձին կալաւ՝ զայն անվրէպ ու-
 ներ առաջի աչացն. և աւուր աւուր զսաղմոսեր
 գողին յիշատակելով թէ այժմ՝ սկսայ՝ մինչ 'ի կա-
 տարած կենացն ընդ իւր կալաւ, և միշտ աճե-
 ցոյց. բազմազանձ ճոխացուցեալ զարդիւնս նո-
 ցին՝ 'ի շահ անձին իւրոյ, և յօգուտ տեսողացն :

Ընդ այլ ամենայն հրահանգս բարեաց յաւելի նոսին զանդրդուելի ապաւինու թիւն ՚ի խնամն Ղստուածամօրն՝ յորոյ ՚ի գթութիւն անկեալ էր ՚ի մանկու թենէ, և աճեցոյց մինչ ՚ի ծերութիւն պարարտութեանն, միշտ զօգնութիւն նորա ջեր մնդոյնս կարդալով ՚ի ծանր ծանր նեղութիւննս որոց տարաւ յառաջնորդութեանն: Այդպիսի ասել զառ Ղստուած սիրոյն զտեսչմունս անթարգմանելիս՝ հանդերձ ցուցակութեամբ արդեանց, առաւելապէս նշանակաւ նորին՝ ճշմարիտ մարդա սիրութեամբ, զոր ոչ միայն առ կենդանիս, այլև առ ննջեցեալս առանձին գթով տարածանէր. զի ուր ծանր իրողութիւնք նմա ընդ առաջ էլանէին՝ հրամայէր զաէրունական պատարագն մատուցաւ նել ՚ի նպաստ հոգւոց ննջեցելոցն:

Ժն. Իսկ եթէ որ զհանդէս ուսումնասիրութեան նորա գիտել կամիցի, աւասիկ բազմամա տեան վաստակք նորա վկայեն իրացդ: Արպէս վերագոյնդ ասացաւ, խելամտեալ նորա թէ որչափ որ յաւելուցու ՚ի գիտութեան՝ այնչափ պարտ և արժան է նմա աճեցուցանել զաստուածսիրութեանն ջանս, զի յորժամ միտք զուարթանան գիտութեամբ՝ անդրագոյն ձգին ՚ի խորս աստուածգիտութեան, և առաւելագոյն փութով յօժարէ սիրել զՂստուած, այնր աղագաւ ըստ առաջնորդել կարգի Ղեմարանիս մերոյ՝ ՚ի գլուխ հանեալ զհայերէն լեզուիս հմտութիւն լիուլի, և զյառաջնմէ սխեալնս զունկարերէն և զլատիներէն, յաւել ՚ի նոսին զիտալերէնն, և զայլոց ևս լեզուաց տեղեկութիւնս, յետոյ միտ եդ ՚ի բարձրագոյնն: Աւաս զբանասիրականն և զգեղեցիկ ուսմունս, յորս զուարճացաւ իբրև յիրս զուգաւորս ազնուական բնութեան իւրում. զիմաստաւ

սիրականն եղիտ արժանի զգօն մտացն . և զաստ
 ուածաբանականն իբրև պատրաստութիւն քահա
 նայական աստիճանին՝ յոր կարգեալ էր կոչումն
 իւր և վիճակ : Եւքն թէպէտ 'ի սոսին հաստատէր
 զնպատակ ջանիցն , ոչ 'ի վերագոյնս ինչ ակն զնե
 լով , յորոց հեռի են հոգիք սրբոցն , այլ աստուա
 ծային ծածուկ տեսութիւնն արկանէր ընդ քիմն
 նորա զուամանցն քաղցրութիւն , որպէս զի 'ի դէպ
 ժամանակի ջամբել մարթասցէ զնոցին ճաշակս լի
 և զեղուն 'ի սիրտս առ 'ի նա յանձնեցելոցն :
 Ապաքէն այլք ևս 'ի դասակցաց նորա առ յիշա
 տակէ , ծանուցեալ են յազգի մերում՝ բազմաբ
 դիւն մատենագրութեամբք , և այլովք ևս արա
 բովք , այլ տրա քաղցրութիւն , հանդարտու
 թիւն , բարուցն ազնուութիւն , հոգւոյն արթնու
 թիւն , մտացն ժրութիւն , և որ այլ ևս՝ գերօրի
 նակ զնկին զնա առ ընկերօքն : Սինչև անդատին
 յերիտասարդական տիոցն վկայել բազմաց՝ թէ
 հանձար մեծախորհուրդ , և միտք առաջնորդա
 կան 'ի նմա հանգուցեալ են իբրև 'ի պատշաճեալ
 գահու . և զոր նախագուշակեցինն՝ ոչ յապաղեաց ,
 այլ 'ի մօտոյ բանքն և բղձութիւնքն արդիւնք ե
 ղեն : Օ այս միայն ասասցուք , թէ յետ 'ի գլուխ
 հանելոյ զուամանց իւրոց զհրահանգան , այնուհետև
 անդադար զամն յիսուն և աւելի՝ ոչ պակասեաց
 'ի ձեռանէ նորա առաջնորդական իշխանութիւն
 առաւելեալ հետզհետէ . և ոչ դադարեաց բարի
 առնել Սիաբանութեան իւրում և Աջգին :

ԺԵ . 'Ի լրանալ ուամանցն՝ ձեռնադրեալ քա
 հանայ յամին 1763 , 'ի Վազարայ վարդապետէ
 (որ թողեալ զՏրապիզոնի առաջնորդութիւնն՝
 անցանէր առ սահմանօք Վէնէտկոյ) , և կա
 տարեալ զհանդէս աստուածաբանական մարզու

Թեանցն, ամբարձաւ 'ի պատիւ վարդապետու
 Թեան՝ որպէս վայել իսկ էր հասարեակ իմաստու
 Թեան նորա : Օր իբրև պատշաճեցոյց անձին
 Ստեփանոս վարդապետ, և զուարճացոյց զամե
 նեսին, այնուհետև խորհուրդ և բնորու թիւն և
 բիցադունից մակացու լեակ իմաստու Թեան և հա
 ւատարմու Թեան նորա՝ մինչև զերեմեքորդ ամ
 հասակին հասարեակ էր՝ ետուն նմա սանդ զոյս
 բովանդակ Սիարանու Թեանս, որպէս ասուին բազմ
 արդիւն է, և հորուսան անդարման. ամենայնիւ
 նմա յանձն արարին զվերահացու թիւն մանկանց
 յօժարելոյ մտանել 'ի Սիթիթարեան աշակերտու
 թիւն. 'ի նա ստանձնեալ զհոգևորաց և զուսում
 նականին ծանրաբեռնու թիւնն :

ԺԳ. * Արցեցաւ նա յորդիւն յանձնեալս նմա,
 և զմարդարեթին երկրորդեաց, ո՞րն ծնաւ զս
 ա, զի ևս մենացեալ էի և անզաւակ : Այլ և
 առ նմին 'ի վերայ բերեալ թէ սքա որդիք իմ
 են զորս ետ ինձ Մատուած, ակնարկեաց և 'ի
 պարաս իւր, և զերկուս զայտասիկ կիտաղրեաց
 անձին իւրում 'ի գլուխ հանել անվրեպ. առա
 ջին՝ հրահանգել զնոսա 'ի պարաս կրօնաւորու
 Թեան յոր կոչեցանն, առնել զնոսա նմանողս իւր.
 Երկրորդ՝ մարդել զնոսա յուսմանն բազմազարդս,
 յորս տարփացեալ էր հանձար նորա և միտք լայ
 նախորհուրդ : Հասաջնուին՝ արձանացոյց զինքն
 առաջի իւրոյ սիրելի որդւոյն օրինակ շինու Թեան,
 և զվարս իւր անարատս՝ մատոյց նոցա օրէնս և
 հանտն նմանու Թեան, առտակ բան զբանից ազ
 դեցու թիւն : Շարտարամեակայ՝ յերիւրել զանձն
 ըստ զանազանեալ բնաւորու Թեան մանկանցն, առ
 'ի վերայ կալոյ յօժարու Թեանց նոցա և ներթին
 ծածուկ շարժու Թեանոյն. զի ըստ իւրաբանելիք

սխտոյիցն սատշաճեցուցել զվարդապետու թիւնն
 և զխրատս ուղղու թեանն : Միօրինակ խնամ
 կալաւ 'ի վերայ ամենեցուն՝ ջան 'ի գործ արկեալ
 ոչ միայն տալաւ որեւէ 'ի միտս նոցա թէ հրաժարեալ
 են յաշխարհէ և յամենայն պերճու թեանց նորա,
 այլ և զայն՝ թէ կայ մնաց նոցա վասն աշխարհի
 աշխատել, վասն ազգին իւրեանց քիրան և տա-
 ւապանս յանձն առնուլ, և այն առանց փոխարիւ-
 նի, մանաւանդ թէ հալածանօք հանդերձ : Հայս
 սակս փութացաւ խելամնել զնոսա թէ զինչ է
 կենցաղս, և վաստակաւորայն 'ի նմա որպիսի ինչ
 խորհուրդս պարտ իցէ յանձին ունել : Օտցն
 կէտ նպատակի եղեալ էր իւր մեծին Միսիթա-
 րայ, և 'ի նոյն նմանապէս ակնարկէր զգօնու թիւն
 Ստեփանոսի վարդապետի : Հերկրորդումն պըն-
 զեաց զանձն՝ ձեռն արկանել անվեհեր յամենայն
 ուսմունս օգտակարս, վասն որոյ սխեալ 'ի մա-
 նունայն մինչև 'ի բարձրագոյնան նորանոր զարդու-
 ուսումնասիրութեանց աճեցոյց զգարատուն իւր,
 և զաշակերանն ճոխացոյց հանձարով և իմաստու-
 թեամբ :

ԺԴ. Հիշատակարանք և աւանդութիւնք Ղե-
 մարանիս յայնարանու թեամբ ունին թէ 'ի ձեռն
 նորա սկիզբն կալան բազմազէմ սխտանի զսրու-
 թիւնք 'ի չտիարեքականն, 'ի քերթողականն, 'ի
 բանասիրականն, 'ի մեծանուն մտտենադրաց սե-
 ղեկու թիւնս, յազատական արուեստիցն վարժս,
 և որ այլ ևս ըստ նոցուն տարազու. զի յ՛ր ինչ
 և ձեռն արկանէր, և յ՛ր ուսումն վարէր զաշա-
 կերանս, զիրիպեր 'ի յուսոյն : Հաւել 'ի սոսին և
 զհայրենի հայկաբանու թեանն պերճու թիւնս. զի
 յամենայն գիրս նախնի մատենադրաց մերոյ խնա-
 մով յաճեալ, և զանձեալ 'ի յիշողականին զըն-

տիր ընտիր նոցայն բացատրու թիւնս, հասարակաց
 եղ զբաղցրու թիւն հայրենի բարբառոյ մերոյ, զոր
 վասն լաւ ևս յղկելոյ, և շննապարհ կազմելոյ
 ամենեցուն 'ի մնտենագրու թիւն հայերէն, զոր
 գտանէր 'նուազեալ 'ի հարազատութենէ, ձեռն
 արկ յօրինել և տպագրել զգիրս Պարտարախո-
 սութեան յամին 1775, ըստ կանոնաց քաջ վար
 ժապետացն Արիկերնի և Ալուինաթիլանտիս, Աւ զի
 տեսանէր զազգ մեր 'ի բազում գոյրութեանց թերի
 և կարօտ, հոգացաւ յաւելուլ 'ի նմին բազում
 ինչ պիտանի 'ի յօրինուած տաղաչափութեանց
 և ազգի ազգի քերթուածոց. որպէս զի սակաւ
 ւուք բազում գործ վճարեցէ: Օրւարձացան
 ամենայն ընթերցասէրք ազգիս մերոյ ընդ այն գիրս
 նորա. զի յետ սպառելոյ հայրենի բարեզարգու-
 թեանցն առաջնոց՝ մինչև ցայն վայր ոչ երևեցաւ
 մնտեան այնպիսի. վասն որոյ իբրև ծարաւիք դի-
 մեցին 'ի գիրս նորա, և մեծապէս զմայլեցան ընդ
 շահն որ 'ի նմանէ. և յայնմհետէ զհամբաւի
 հարաւ քաջութիւն անուան նորա ընդ ոլորտս
 հայաստանեայց: Ըստ ինքն 'ի փառաց մարդկայ-
 նոց խորշեցեալ բովանդակ յայն ջանայր՝ անարատ
 'ի գլուխ հանել զբազմաբիրան ձեռնարկ վերակա-
 ցութեանն զհաւատացեալն նմա յառաջնորդէն,
 մանտանդ թէ յՊատուծոյ:

Թե. Պանրաբեռն տաժանումն է կրօնասէր
 վերակացութի՝ զնեքրինս տեսանել զսրաից աշակեր-
 տելոյն. և բնաւորութեան նոցա նախատես գա-
 լով թէ մարթացեն արդեօք մինչև ցվախձան
 տանել լծոյ կրօնաւորութեան, կարասցէ ըստ նմին
 յառաջ մատուցանել զինգրողն, կամ 'ի բաց
 հրաժարեցուցանել: Ըստ ընտրութիւն միոյ միոյ
 յաշակերտայն՝ յայս կիրս տազնապի տանջէր Ստե

փանտոս վարդապետ, և աղօթիւք և անդադար
 ինդրուածովք հնարէր զէջս իրացն. զի ոչ գոյզն
 ինչ է վասն ազատայիցն երաշխաւորել: Այլ կղե
 վարանել նմա վասն միոյ 'ի նոցանէ՝ որոյ ընթացք
 վարուցն միօրինակ երեւեցուցանէր զլաւութիւնն
 և զյոռութիւն. զի յերկուց կողմանց գրեթէ: հա
 ւատար բերէր զնժարն, և ոչ թողոյր վերակացուին
 գիտել արարար զիրացն հանդամանն, և ըստ
 նախն մատուցանել զնա յուխասկրօնաւորութեան,
 թէ 'ի բաց որոշել: Աբրեւ յամենայն կողմանց
 հնարք և սատարք մարդկեղէնք լուցին 'ի վար
 դապետէն, ապա յՆստուած ըզերձեալ զմիտն
 և զյոյս, առանձնանայ յաւուր միում՝ յեկեղեց
 ւոջ, տարածէ զանձն առաջի ջերմեռանդն և ցա
 ւազին պատկերի Տիրամօրն, ընդ ժամն ձիզս ար
 տասուօր ազուէ: զնա՝ ձեռն տալ իւրոց տարակու
 սանայն, և լիազոյս յայտնել զորպէսն պատան
 ւոյն, զի մի սնխորհուրդս ինչ գործեցի: Օ այս
 արարեալ նորա՝ ոչ անցին աւուրք բազումք, զի
 պատանին ինքնին մատուցեալ ինդրեաց զհրա
 ժեշտ արձակմանն, և զգարձն յաշխարհ: Ըստ
 պատահումն սնդագոյն հաստատեաց զյոյս նորա
 առ Տէր, և սովին խրախուսեաց կատարել պար
 ծանօք զգործ վերակացութեանն:

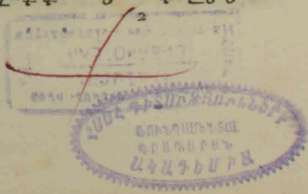
ԺԿ. Ըստ առ նախն մատուցալ 'ի նա փորձութիւն
 յաստուածակոյս կողմանէ՝ բննել զհաստատու
 թիւն սրաի նորա. ոչինչ նուազ՝ թէ ասել արժան
 իցի, յարբահամեան պատարագէն՝ 'ի հրամայել
 անդ Մատուծոյ զենուլ զորդին յողջակեղ. զի
 թէ անդ կենդանի չտրհեցաւ զաւակն 'ի ձեռս
 հօրն, աստ 'ի ձեռաց հօրն կորեցան որդիքն: Ս
 ասն զի այն ինչ հասոյց զաշակերտան 'ի լափ
 հասակի կատարելութեան՝ հիւանդութիւն իմն

զայրագին հարաւ ընդ մին 'ի նոցանէ յընտրելա-
 գունից. և զի տարափոխիկ թուէր ախտն, երկեալ
 մի ճարակեսցի և յայլ, մանաւանդ յընկերս նո-
 րա, արդէլ զամենայն մարդ մերձենալ 'ի սպասա-
 ւորութիւն ախտացելոցն. ինքն միայնակ եմուտ
 'ի փորձ անդր, թէպէտ աղէտք ցաւոց տագնա-
 պէին զսիրտ նորա, թէպէտ և գթոփն ճենձերէր
 'ի վիշտս որդւոցն. այլ նա արիութեամբ տանէր
 հասելոյ ծանրութեանն, մինչև ցլետին անարգ
 սպասաւորութիւն մտադիւր սիրով կատարեաց,
 ոչինչ քամահանս վարկուցեալ վարդապետական
 պատուոյն իւրոյ. նա և պատճառս իմն խնդրէր
 մեռուցանել զանձն յայն ամենայն կամաւորական
 կիրս : Արդեօք ո՞ր ծնող մարմնաւոր այնպէս չար-
 չարեցաւ 'ի նեղութիւնս որդւոցն. զի սա ոչ միայն
 զբնական ցաւն ցաւէր ըստ օրինակի նոցա, այլև
 զբանականն և զյօժարակամն, որով այրեցաւ տու-
 չորեցաւ, մինչև ցլետին տուրեւառն շնչեաց որ-
 դին 'ի գիրկս հօրն, և պակասեաց 'ի կենացն :
 Սինչև մխիթարեալ էր 'ի վերայ դնացելոցն՝ զկնի
 տարւոյ միոյ միւս ևս յաշակերտացն սքանչելի առ
 աքիհնութեամբ. և պանծալի գրականութեամբ
 նորընծայ քահանայ՝ անկաւ յայլ ախտս դժնդակս.
 և անդ դարձեալ զնոյն առաքինութիւն առաքի-
 նացաւ վարդապետն, մինչ և զնա առ առաջնոփն
 հանդուցեալ, երկիր եպագ 'ի խորս սրտին իւրոյ
 անքնին դատաստանացն Աստուծոյ՝ որ բազմօրի-
 նակ գիտէ փորձել զմարդ. և 'ի նա դարձեալ
 հաստատեաց զանձն իւր՝ 'ի մխիթարութիւն սրբ-
 տին իւրոյ դառնացելոյ 'ի կենցաղականացս. զմար-
 դարէին ողբաձայնութիւնն միշտ առաջի աչացն
 ունելով՝ թէ բարերար է Աստուած 'ի վերայ
 համբերողացն իւրոց. բարի է որ համբերէ նմա

Ճշմարտութեամբ, և հանդի նա 'ի փրկութեան
 տեսուն: Այլն էրկամեմք ասել թէ, յայս ամե-
 նայն վշտակրութիւնս կանուխ սպառազինեաց
 զնա տեսու թիւնն աստուածային՝ զի արիասցի
 տանել հակառակաց, և մի վհատեսցի 'ի ձախո-
 զակ արկածից. որպէս զի երբ ամբարձեալ յա-
 թոռ աւազու թեանն՝ ահաւոր կոհակբ ընդդի-
 մութեանց հարկանիցին ընդ նա՝ հաստատուն
 կայցէ 'ի յոյս ապաւինութեան իւրոյ, և մերժեա
 ցէ քաջութեամբ զամենայն մարտից յարուցմունս:
 ԺԷ. Այլ զի ոչ էր արժան մնալ նմա ընդ գրուա-
 նաւ և 'ի թագստի, այլ միշտ 'ի հրապարակի լու-
 սափայլել, յետ կատարելոյ զգործ վերակացու-
 թեանն ընտրեցաւ յամին 1785. 'ի յուլիսի 5,
 Աթոռակալ և գործակից Մբբայական իշխանու-
 թեան յամենայն արարս Սիբեանութեանն որ 'ի
 ներքս և որ արտաքս: Հրաժեշտ նորա 'ի գործոյ
 անտի, և խոնարհութեամբ դժկամակութիւնն՝
 յաւէտ և ս գեր'ի վերոյ ցուցին զարժանապատու-
 ու թիւն նորա, և յամենայն Սիբեանից յաւելան
 'ի նա մեծարանք: Այլ սխալեցին յընտրութեանն,
 զի յարդարեալ գտին զնա ամենայն առաքինու-
 թեամբք պատկանաւորօք 'ի գործս օժանդակու-
 թեան առաջնորդին. վասն զի ընդ ամս հինգ յորս
 կալաւ զայն գործ՝ փայլեցոյց զխոհականութիւն
 իւր, զխոնարհութիւն և զքաղցրութիւն ընդ վա-
 նականս և ընդ օտարս: Յայն ամենայն զբաղանսն
 յորոց պակասեցոյց և ոչ մի՝ յաւելան նմա ընդ
 երկար ժամանակք զգրովք դեգերելոյ, զորոց
 զձաշակս բնաւ ոչ հեռի առնէր յիւրմէ. վասն
 զի ժրութիւն և արիութիւն ոչ երբէք կասին
 յօգտակարաց, թէպէտե ծանր ծանր արարք յոր
 դեալ զեղուցուն զնորօք. և այն ևս քաջայայտու-

1785

A / 475

Թեամբ ծանուցեալ է թէ քաջ մատենագիրք որ
չափ 'ի մեծամեծ արարս արտաքինս աշխատեցին՝
այնչափ դեր 'ի վերոյ գտան և զբաւորական ար-
դիւնք նոցա . քանզի ներհուն հմտութիւն յիրս
իրս աշխարհի, և խորհրդոցն շուրջ յածել զբա-
զում իրօք՝ լուսաւոր երևեցուցանէ զվարդապե-
տութիւն բանիցն, և 'ի տեղեկութիւնս փորձ :
Չեռն արկ օժանդակութեամբ աշակերտացն իւ-
րոց յօրինել կազմել ընդհանուր աշխարհագրու-
թիւն, և զհամօրէն տիեզերաց զհանգամանսն բռ-
վանդակել 'ի նոսին պարզ բանիք և դիւրիմաց
կարգաւ, ջանացեալ ծանօթ կացուցանել զազգ
իւր համատարած գնտոյս . զինչ ազգք կայցեն 'ի
ներքոյ երկնից, և քանի նահանգք թաղաւորու-
թեանց . զինչ լեզու նոցա և դպրութիւն, զինչ
օրէնք, և կրօնք, և արարք, և վաճառք : Յաւել
'ի նոյն և զհասարակախօսութիւնն իբրև իմաս-
տասիրական դուռն առ այն ընդարձակ գիտու-
թիւն . որպէս զի ոչ միայն 'ի միտ առցեն ընթեր-
ցողք զինչ տիեզերք են, այլև զնորուն զամենայն
զաստուածագիր օրէնսն ըստ կանոնաց փիլիսո-
փայութեան : Օ այս ամենայն 'ի մետասան հա-
տորս տպագրութեամբ 'ի լոյս ընծայեաց յառաջ
նորդութեան իւրում : Թնգ և զայլ հատորսն զև
տպագրեալսն, որք այրեցան 'ի Արտանդինուպօ-
լիս՝ ուր յղեալ էր 'ի ձեռն իւրոցն, վասն զկարև-
որսն քննելոյ յաղագս արևելեան ազգաց :

ԺԷ. 'Կ մշակել նորա զհայերէն դպրութիւն
վասն ազգին իւրոյ և հայրենեացն՝ մատեան և
օտարականք ուսանել 'ի նմանէ հայերէն : Սիմն
Լուստէ ոմն քահանայ Վաղղիացի՝ հրովարտա-
կաւ Լուիզի ժն. Թաղաւորի Վաղղիացոց եկեալ
'ի Վինէտիկ ուսանել 'ի վասն մեր հայերէն դպրու-

Թիւն , յանձն եղև Ստեփաննոսի վարդապետի՝ ուսուցանել նմա զբաղձացեալն . որ զամն երիս տքնեցաւ յայն գործ , ցանգ առ նմա կալով 'ի Թարգմանել նորա Հայոյ 'ի Վատին զհայերէն մեծ բառարանն . Թոզ և զայլ ջանս վարդապետիս 'ի վերայ Վաղղիացւոյն . որով կապեաց զնա ընդ ինքն , և իբրև զեղբայր իւր և զաշակերտ պարաւանդեաց զսիրտ նորա՝ հրաշալի տարացուցիւ իմաստութեան և վարուց իւրոց : Ընսպէս՝ զի փոխաւրէն գեղեցիկ երախտեացն՝ 'ի դառնալ նորա 'ի Վարիզ հետամուտ եղև կանգնել անդ արքունի ծախիւք վանս և բնակու թիւն վասն Սիսի թարեան վարդապետաց , և զնոյն ինքն զՍտեփաննոս վարդապետ կարգել 'ի դուռն Վաղղիական պետութեանն վարժապետ լեզուի Հայոց : Օայս անշուշտ 'ի գլուխ տարեալ էր նորա՝ եթէ աշխարհն Վաղղիացւոց ոչ այլափոխէր յայնժամ , և քաղաքական յուզմամբք ոչ տապալէր ամենայն բարեձևու թիւն տեղւոյն 'ի ժամանակին յայնմիկ : Ալ Թողացոյց վերին խնամակալու թիւնն զիրսդ առ ժամն . քանզի մեծագունի պատուոյ պահեալ էր զնա , ոչ միայն յարքունիս Վաղղիացւոց՝ այլև բազում ազգաց և Թագաւորաց ծանօթ և բարեկամ առնել զնա :

ԺԹ . Վայր հասանէր ապա դէս ժամանակ՝ զի անձամբ երևեսցի տեղեաց տեղեաց , և ընդհանուր ծաւալեսցէ զհոտ անոյշ զիտութեան իւրոյ . զի պէտք սեղանաւորելոյ զաստուածային բանն զկողմամբք Վրանսի վանիոյ առ մերազնեայ ժողովուրդն՝ հարկաւորելին զԱբբահայրն Ստեփաննոս Սեղգոնեան՝ յղել անդ զՍտեփաննոս վարդապետ յամին 1790 : Ադ 'ի մտի վարդապետս՝ ըստ պարտուց հնազանդութեան և առաքելաջան

մշակու թեանն զորս ուխտիւք հաստատնովք յան
 ձին կալեալ էր՝ հատուցանել հայրենի երկրի
 ծննդեանն իւրոյ լի և զեղուն ընդ դաստիարակու
 թեան զոր 'ի մանկութեանն ընկալաւ : Յաղագս
 որոյ սպառազինեցաւ հաւատով 'ի սպասաւորու
 թիւն աւետարանին, կազմ և պատրաստ՝ ցօղել
 զանձրև վարդապետութեանն ընդ բովանդակ նաւ
 հանգն, անխտիր 'ի սիրտս արգաւանդս և ցամա
 քուտս : Օ 'ի թէպէտ հանապազօրեայ բնակու
 թիւն նորա 'ի Պաշպալով էր, այլ ուր պէտքն պա
 հանջէին՝ ընթանայր և յայլ մտաւոր քաղաքս և
 'ի գիւղս, գիտելով թէ յայն իսկ առաքեցաւ . ոչ
 զխտու թիւն եղանակացն խտրեաց, ոչ 'ի ճանա
 պարհացն գծուարու թեւէ զանգիտեաց, առ ամե
 նայն մարդ ընթացաւ, և զամենայն մարդ միխ
 թարեաց : 'Ի քարոզական բեմբասացութիւնն
 յեկեղեցիս՝ գիտաց բարիոր զուգակշռել զճոխու
 թիւն պերճախօսութեանն ընդ ազգեցութեան
 բանիցն աստուածայնոց, զի ըստ տանելոյ բաւա
 կանութեանն ունկնդրացն՝ զբանս իւր պատկանէր .
 որում տան վկայութիւն ինքնագիր օրինակք քա
 ռողիցն զորս յայնժամ բացախօսեաց, և զբազում
 ընդարմացեալ հոգիս շարժեաց և զարթոյց 'ի
 սերն Մտուծոյ : Կօսէր յաշխարհիկ բարբառ
 ըստ ոճոյ այնր նահանգի, այլ հզօր և ազգոյ, առ
 գոր գիտութեամբ, և քաղցրութեամբ սքանչելի .
 մինչև զի որ միանգամ լսէրն՝ այնպէս հաստատու
 թեամբ գնէր 'ի միտմն՝ թէ առ ոտս խաչին խոր
 հեցաւ և գրեաց զբաննն զայնտիկ :

Ի. Օ առաւելն է ասել վասն գործոյ խոստու
 վանահայրութեանն, զորոյ զարդասեացն զհա
 մար նա միայն գիտէ՝ յորոյ 'ի մատենին գրեցան
 անուանք փրկելոցն 'ի ձեռն վարդապետիս . զի

ընդ բազմել անդ յաթոռ խոստովանութեանն՝
 առ ծնդամբք և առ ոտիւք նորա բոլորէին ապաշ
 խարողացն դառք յամենայն ՚ի կարգաց. և յայսմ՝
 անդադար էր նա՝ թէ ոչ կարևոր հարկ ՚ի պէտս
 հիւանդաց կամ միսիթարութեան՝ այլուր հրաւի
 բէին զնա : Համարէր նա թէ ժամք առուրցն ոչ
 վասն իւր ինչ են, այլ վասն այլոց. վասն որոց
 երկայնմնութեամբ, աստուածային նախանձու,
 քաղցրութեամբ և ճարտարմնութեամբ յերկա
 րէր ՚ի գործ խոստովանութեանցն. ոչինչ խտրե
 լով ընդ մատուցեալն. այլ ըստ առաքելոցն՝ ընդ
 ամենայնի ամենայն եղեալ, զի զամենեսին զնոսա
 շահեսցի ՚ի Վրխատոս : Վ ամին գովելի հանդիսա
 ցոյց զգիտութիւն ընտրութեան հոգւոց՝ յորում
 քաջ էր և ներհուն. քանզի ձեռն արկեալ առաջ
 նորդէլ մնորբելոց յուղղութեան ճանապարհն,
 ՚ի վար արկ զքաղցրութիւն և զխորագիտութիւն՝
 որսալ և ՚ի կատարելութիւն անդր տանել զնո
 սա. սակայն մի լիցի կարծել այնպէս՝ թէ քաղց
 րութիւն նորա և հեղութիւն յամենայնի ներողութե
 միտ երեւեցուցանէր զնա. քանզի գիտէր խառնել
 ՚ի նոյն զանկէհեր արիութիւն՝ երբ անդարման
 մնային անկարգութիւնք և արհամարհութիւնք
 զօրինօք Տեառն : Մ յս իմաստուն անտեսու
 թիւն նորա ՚ի իննամն հոգւոց՝ շարժեաց զա
 զումն՝ խորհուրդ հարցանել ՚ի նմանէ յիրս կարև
 որս. նաև յոլով անգամ զնա ինքն ընտրել դա
 տաւոր իրաւարար բազմադէմ իրաց, և ՚ի նա
 գլխովին ապաստան առնել զհչում թիւն արարոց
 ծանունց : Ա շ ա յս այնու առաւել՝ զի տեսանէին
 զնա զեկալարել զգործս մեծամեծս ոչ նենդու
 թեամբ և պատիր խաբէութեամբ, այլ որպէս
 արժան է կրօնաւոր վարդապետի՝ անկեղծու

Թեամբ և Ճշմարտութեամբ . Թողեալ աշխարհականաց զաշխարհի հնարագիտութիւնն . վասն զի 'ի լաւութիւն և յօգուտ իւրաքանչիւր ակն եղեալ էր , անտես արարեալ զիւրոյ անձինն շահու և զգիւրութեամբ :

Ին . Կժուարին է սահաւուք բովանդակել զեռանդն նախանձու նորա 'ի հաշտեցուցանել զտարածայնութիւնս . արկանել խաղաղութիւն 'ի տեղիս ուստի տարագիր էր սէր և խնդութիւն . խափանել զանկարգութիւնս . միօրինակ ջանալով անդանդազ վասն ազքատաց և մեծատանց , սուկականաց և աւագաց : Յայսմ ամենայնի ըստ իւրաքանչիւր իրացն՝ զանազանաբար հնարէր զգարմանն և զսպաքինութեանն օրինակ . որոց 'ի բարիոքն կատարումն՝ յայտ առնէր զնորայն զգօնութիւնն և զքաջութեամբ առաջնորդութիւն 'ի ճանապարհի Տեառն : Թողում ասել զնորա նպաստն 'ի հոգեվարս հիւանդաց՝ 'ի քաջալերելն 'ի զօրացուցանելն յետին յայսմ տազնապող պաշուն՝ արութեամբ պատերազմել զմարտն հաւատոց , և աներկիւղ անցանել ընդ փորձութիւնս այսոցն օգականաց :

Իբ . Օայսօրինակ նահատակեալ նորա յասպարիզի առաքելութեանն , ամենայն մարդ փառս անձին գրէր՝ ընու գործով զազգոյ իրատս նորա զսերմանեալն 'ի սիրտս նոցա յեկեղեցիս , կամ յառտնին վարդապետութիւնս , կամ օրինակաւ վարուց իւրոց , և ընդ հակառակս ելանէին զմիմեամբ՝ պատուասիրել զնա . և ակնարկութիւն նորա միայն՝ աստուածախօս պատգամ համարեալ էր առ նոսա : Տեսեալ Ստեփանոսի վարդապետի թէ յամենայն կողմանց դուռն բաց է նմա յաւետարանն Ըստուծոյ՝ խորհուրդ բարիօք հաստատ

եաց 'ի միտս իւր՝ զայն ամենայն եռանդն ժողովրդեանն շրջել յօգուտ նոցա և 'ի բարին. և սատաճառս տալ առաւել ևս յորդելոյ առ Մատուած սլաշտօնասիրութեանն: Յաղագս որոյ հոգացեալ նախ յառժամանակեայ նորոգութիւն բնակութեան վարդապետաց մերոց, յետ այնորիկ ձեռնարկ յօժարակամ տրուիք ջերմեռանդն ժողովրդեանն 'ի շինուած նորոյ եկեղեցւոյ. զի զառաջին խաթարեալն և զխրթին քակեալ՝ 'ի հիմանց բարձրակերտեաց տաճար օրհնաբանութեան Մատուածոյ. ուղղեալ 'ի նմա սեղանս երիս, առ նմին և զանգակատուն, առ հասարակ վայելուց և գեղեցիկ ճարտարապետութեամբ: Յայսմ ամենայնի որչափ փառաւորէր անուն նորա, և սատակառելի երեւեր առաջի զանազան ազգաց բնակչաց կողմանցն այնոցիկ, ինքն առաւել ևս ցածնոյր յինքն 'ի խոնարհութեան իւրում. յայն միայն դէտակն կալեալ՝ զի փառքն յՄատուած գրեցին, և օգուտն 'ի ժողովուրդ անդր դարձցի. սա հեալ ինքեան զանպաճոյճ խոնարհութիւնն: Ասն զի առ այնքան մեծամեծ արարուիք իւրուիք հոգացաւ ծածուկ սահել յամենեցուն զանուն իւր և զյիշատակ. այնչափ՝ զի յորժամ ոմն յազգականաց նորա յազնուականաց սաստիկ բռնադատութեամբ ետ նկարել զպատկեր նորա՝ ունել զայն յիշատակ 'ի տան իւրում, արգել սա՝ դրոշմել 'ի նմին զանուն իւր. այլ փոխանակ ընդ այնր զբան սաղմոսերդողին. * Ինձ մերձենալ առ Մատուած բարի է: Մայսչափ էր խոնարհութիւն նորա:

Իք. Իբրև այսպէս արդիւնք և խոնարհութիւն լծեալ երթային առաջի անուան նորա, զհամբաւի հարաւ վախճան կենաց Սեղգոնեան Մբբաժօր Ստեփանոսի առաջնոյ՝ անընդմէջ և արժաւ

նաժառանգ յաջորդի մեծին Մխիթարայ . և սու
 ինքն Ստեփանոս վարդապետ Մշոնց՝ հանդերձ
 այլովք երիցազուհիք որ՛ի կողմանս կողմանս աչ
 խարհի՛ կուէցաւ ՚ի Ս Կնէտիկ ՚ի սուրբ Վ աղար՝
 յօրինաւ որ ժողով ընարու թեան յաջորդին՝ թա
 ղեալ յայնժամ զհօան ՚ի թախիժ արամու թեան՝
 որպէս այն թէ անառաջնորդ մնան ՚ի մեկնել հօր
 խրեանց և հօլուի , եւ յողջոյն հրաժարական
 Սարգանճի արքեպիսկոպոսին Վրանախլվանիոյ ,
 որում արդէն ծանօթ էր , և վաստակք իւր լիա
 բերան զովու թեամբ պատմեալ առաջի նորա . ՚ի
 սուգ արամու թեան հարաւ եպիսկոպոսն ընդ
 դարձն նորա , այլ քաջալերեալ զանձն , սասց
 ցնա . Վ իմեալ երթաւ ՚ի Ս Կնէտիկ , ուր ՚ի մնաց
 խմբեացին կրկին ժողովք . մին յընարու թիւն զլիոց
 եկեղեցւոց , երկրորդն յարբայու թիւն Մխիթա
 րեանց . թէ ոչ յառաջինն՝ յերկրորդումն անշուշտ
 ընտրեացիս զլուի Մխարանու թեանց . Օ այս
 բան եպիսկոպոսն ոչ այնչափ սատուածային ազ
 ցեցու թիւն արդեօք իմանալ պարտ իցէ , որչափ
 քաջայայտ նշանակ սքանչելի անուան և վարուց
 վարդապետիս , որում պատկանաւոր դասեր նա
 զառաջնորդական իշխանու թիւնն . Ելեալ ՚ի ճա
 նապարհ , ապրեալ լինէր Տերամբ ՚ի պետպէս ար
 կածից . որպէս և երբեմն ՚ի Վրանախլվանիս իբրև
 հարկ լինէր անցանել կառօքն ընդ կամուրջ մի՛
 ընդ որով էր խրամ խոր , վտանգ էր հասեալ երկ
 վարացն ՚ի խրամ անդր գահավեժ սուրալ՝ հան
 դերձ կառօքն և ՚ի միջի եղելովքն , հարում վայ
 րի եղև վարդապետին ամբառնալ զմիտան առ Մա
 սուած , և ՚ի նմանէ իննիմեկ զհնարան . ՚ի տաղ
 նապի անդ յիշելով և զհօլիս ննջեցելոց՝ յորս
 քերմեռանդն էր միշտ , և ահա՛ շցիտեմ որպէս

(ասեր ինքնին), 'ի հանդիսակողմն գտան կառքն, և երխլարքն հանդարտաբայլ, և կառավարն 'ի գլուխ նոցա Վոհացա ընդ նորանշան սրանչեիան, և զխոաց՝ զի գործ էր Մատուծոյ, և ոչ մարդոյ : Մրդ զանց արարեալ զրազում օթեանօր և յոյսմ՝ ուղեկնացու թեան, և հասեալ ողջանդամ մինչ 'ի Սիեմա մայրաքաղաք՝ անդէն անազանեաց աուրս բազումն վանն կարեւոր գործոյ Սիարանու թեանս յարբունի գրամն . ուր յանդիման եղեալ Վոյսերն՝ մեծարեցաւ 'ի նմանէ, և ծանօթացաւ յոյունց յաղնուականաց անտի, որք ծանօթ էին և ազգատոհմի նորա. որպէս և Վոյսերն զլիսովին :

Ինչ. 3} Եւ 'ի գլուխ հանելոց զգործն՝ հասաներ 'ի գէմ եղեալ տեղին՝ ում մնայր ժողովն գումուրեալ յընարու թիւն օրինաւոր զլիսոյ Սիարանու թեանս : Սաստակոյն նորա առաւելու թիւն, հանրանոյն փող բարձրաբարոզ, առաքինութեանոյն անուշահոտութիւն, բաժու թիւնն 'ի գործ առաջնարդական, տեղեկութիւնն յամենայն անցս Սիարանու թեանն, պերճ՝ զխոութիւնն, արքայապանձ ընտարութիւնն, հասակ և զխոակ մարմնոց բարձր և վայելուչ՝ ճնկեր ըզսիրտս ամենեցուն՝ զՎարայու թեան զմկարագիրան 'ի նմա տեանեւելալ, և ահա վիճակն և ընտարութիւն զնա վերակուէր 'ի բարձրագոյն ամուսն յամին 1800 . 'ի նոյեմբերի 9 . և ամենեքին ցնծան ընդ առաջ նորա 'ի գահ անդր մատուցանել : Այս ինքն միայն՝ որ և ոչ ընդ միտս անգամ հասանեալ էր իրացո՞ խոովէր ընդ այն, զոյն հասանէր յերեւոյն, և ահ պատեր գնովաւ . արտասուէր ազաւէր՝ թոյլ առնել անձին 'ի ծանր գործոյ անտի, զանբուականութիւնն առաջի մատուցանե-

լով : Յայտնի կացոյց նմա ժողովն թէ վայրապար
է զգէմ ունել աստուածեղէն ընտրութեանն՝ որ
զտկարս ընտրէ և զօրացուցանէ քան զՏղօրս .
յուշ լինի քեզ ասէն , և զոր ասաց սրբազան
Պապն Պիոս՝ յընտրիլ իւրում 'ի պետրոսեան աւ
թոռ 'ի սմին տարւոջ 'ի քաղաքիս յայսմիկ . Եւ
տուած զիս զյետնեալս ընտրեաց ասէ , զի ցուցցէ՝
թէ յայսպիսում ժամանակի ոչ մարդ է զեկաւ
վար եկեղեցւոյ իւրոյ , այլ Եստուած ինքնին . և
դու 'ի նոյն միտս յանձն առ զընտրութիւնդ 'ի
զլուխ Սիաբանութեանս : Յաղթեցաւ զիջաւ .
զայս միանգամ նկուն եղև , զի միշտ յաղթանաւ
կեսցէ . խոնարհեցոյց զզլուխ իւր՝ նուիրեալ Ես
տուծոյ բովանդակ զանձն իւր :

Ին . Յայնմհետէ ակնարկեալ 'ի պարտս իւր ,
և յընդարձակութիւն գործոյն , խելամտեաց բնաւ
տուր զգօնութեամբն թէ զգուշութիւն կանոնաց
Սիաբանութեանն ամենայնիւ անհրաժարելի է ,
զի 'ի նոսին հիմնացեալ է շինուածն ուջ , և նո
վին բարգաւաճէ կամաւոր և օգտակար յանձն
առութիւնն՝ օգնելոյ հայրենի ազգին հոգևոր
մշակութեամբ , և ուսումնական հրահանգօք : Եւ
տես դարձեալ և զայն թէ մարդկային տկարու
թիւն բազում ուրեք մեղմութիւն խնդրէ 'ի
քաղցր օրինացն պահպանութեան՝ վասն իրաւացի
պատճառաց . իբր զի կանոնք վասն մարդոյ եղէն ,
և ոչ մարդ վասն կանոնաց : Յաղազս այտոցիկ
առաջին գործ եղև նորա ըստ պատշաճի առաջ
նորդական պարտուցն՝ արթնութիւն սքանչելի ,
առ 'ի խնամել և 'ի քննել զառ 'ի նա հաւատաւ
ցեալն . զի աչք նորա և հայեցուածն յայտնաւ
պէս քարոզէր զայդ 'ի նմա . բացարձակ կալաւ
ընդ հեռաւորս զտեսութիւն մտացն , և բազում

ապագայից եղև նախահայեաց, որով մարթացաւ
 զբազմաց անսպառնաճութեանց զառաջս առնուլ,
 և գործել ուղղութիւն բազում: Արկրորդ՝ փու-
 թացաւ անխտիր տարածանել զգութ իննամոց
 իւրոց առ ամենեսին, գիտելով թէ ամենեցուն
 նոցա հայր է. և զի բարեգորով հայր ոչ ումբ
 սակաս առնէ զինամին, ոչ սակասեցոյց և սա
 զգթասիրութիւնն և զհոգ: Վիտելով թէ ամե-
 նեցուն հովիւ է՝ ըստ օրինակի քաջնթաց հովուի
 տկարացաւ ընդ տկարացեալն, տրտմեցաւ ընդ
 տրտմեալն, ջլբիսկեցոյց և ոչ զմին յաչացն, զի
 զամենեսին տաւաղեցուցէ՝ ի սարարտարօտ ճա-
 ըակ վարդապետութեան իւրոյ. յաղագս որոյ
 զամենայն իշխեցեալսն անձուկ կասանօք սիրոյ
 կասեաց ընդ անձին իւրում: Արրորդ՝ որպէս
 ինքն էր՝ ջանացաւ նմանապէս յարդարել կազ-
 մել զՎիաբանութիւնս. որպէս ինքն լուսափայլ
 ունէր զճանապարհս իւր առ Մատուած, որպէս
 ինքն նախանձաւոր էր յառաջադիմութեան ազգի
 իւրոյ յամենայն հրահանգս բարեաց՝ ի նոսին վա-
 ռեաց զամենեսին: Մյս ճշմարիտ է, և ամենայն
 մարդ խելամուտ է ի սրտին իւրում, թէ ուր
 գլուխն քաջառողջ է՝ զուարթ են և ամենայն ան-
 դամքն, զի ի գլխոյ և յուղոց ազգի նոցա շար-
 ժումն կենդանական. ուր առաջնորդն ժիր է՝
 ժրագոյն են ընդ նմա և ամենայն առաջնոր-
 դեալք: Յայս տքնեցաւ Ստեփանոս Մբբահայր
 Մշոնց. և որպէս հաւանեալս եմք՝ ոչինչ վրի-
 պեաց յակնկալութենէն. քանզի երբ լիք է թող
 զկեանսն, ընդ կենդանի աստուածսիրութեանն
 զոր ընկալեալ ի նախորդաց իւրոց արձանացոյց
 անեղծութեամբ, այնպէս շտեմարանեալ ունէր
 զմեր Ղեմարանն զանազանութեամբ գպրու-

Թեանցն և լեզուախօսութեամբք, մինչև փոքու այսր մենարանի զմեծաց համալսարանաց բերել զնմանութիւն. նա և առաւելագունին ակն եղեալ էր հաստատուն կարգաւորութեամբ, եթէ յեղաշրջութիւնք ժամանակացս ներէին իրացդ :

Ի՞նչ. Օրարձացեալ Սիաբանութեանն ընդ շահսն կթեալս 'ի նմանէ, միաբերան ամենեքին խորհուրդ բարեաց կալան յանձինս՝ վիճակեցուցանել զՄբբահայրն Ստեփանոս 'ի պատիւ արքեպիսկոպոսութեան՝ առ 'ի պէտս ձեռնադրութեան աշակերտելոցն: Սակայն այլ է խորհուրդ մարդկեղէն, և այլ՝ հրաման կամացն Մատուծոյ. բազում այն է զի Մատուծ և մարդիկ 'ի մի և 'ի նոյն յօժարեն. այլ Մատուծոյ խորհուրդն անհետադօտ է, և մարդկանն չափաւորեալ: Իւրայել՝ Թազաւոր խնդրէր 'ի Տեառնէ, զի առաջ նորդ լիցի պատերազմի իւրեանց ընդ Թշնամիս. Մատուծ՝ բաց 'ի պատերազմի յաղթութեանցն՝ զահ և զերկիւղ Թազաւորաց նոցա յընդհանուրս տարածեաց: Բան ժողովոյ Սիաբանութեանն այս էր. առ 'ի պէտս ձեռնադրութեան ունել զեպիսկոպոսութիւն: Մատուծոյ խորհուրդն այս էր. ընդ տիեզերս հռչակ հարկանել զանուն նորա: Իբրև մատուցաւ հայցուածն յատեան Պէտրոսեան գահուն՝ Պիոս Լ, անմահութեան արժանացեալ հայրապետ՝ ծանուցեալ զհամբաւ և զվաստակ Մբբահայրն՝ կամակար շնորհեաց նմա զարքեպիսկոպոսութեան իշխանութիւնն յանուն և 'ի պատիւ նահանգին Սիւնեաց, և օժաւ յԱ՞ն դօնելիայ ականաւոր կարտինալէ անդ 'ի հռովմ յամին 1804. 'ի յունիսի 3: Գարձ արարեալ 'ի հռովմէական հրապարակէն զայր հասանէր 'ի Սէնէտիկ՝ իբրև երկրորդ Սովսէս 'ի սինէական

աստուածխօտութենէն՝ փառաւորեալ աթոռովն,
 և թագիւն, և իշխանութեամբն, առաջին 'ի
 Սիւրբաբեան տոհմէ Մարբեպիսկոպոս, և առա-
 ջին 'ի նմին տոհմէ 'ի քահանայութիւն օծանել
 զաշակերտեալն: Ոչ տարադէպ արտուղեաց
 բանս՝ յիշել զՍոլսէսի նմանութիւնն, զի որպէս
 նա աստուած Փարաւոնի, և հեղ էր բան զամե-
 նայն մարդիկ, նոյնպէս և սա յամենայն վիճակէ
 մարդկան պատուեալ, և բնաւ չմոռացաւ զհեղու-
 թիւնն. զի ազնուականաց պատկառելի էր առ
 վեմ և վեհ բարուցն. սոսկականաց երկրպագե-
 լի՝ իբրև այր Մատուծոյ. կրօնաւորք իւրաքանչիւր
 զհիմնադիր կարգաց իւրեանց 'ի սմա կենդանաւ
 գրէին, և այնպէս զարժանին նուիրելին պատիւ,
 քահանայք իբրև յիւրեանց առաջնորդէ ակն ա-
 ծէին. օտարք և հեռաւորք զթուղթ և զօրհնու-
 թիւն սորա ընդունէին իբրև կենսառիթ չնորհա-
 բաշխութիւն: Աշանաւոր գտաւ 'ի նոսա հայկա-
 զուն ասպետն Մղէքսանդր Սաֆայէլ՝ Արա-
 մեան՝ բնակեալ 'ի Անդոն Մագղիացոց. որ 'ի
 լուր սրբութեան Մբբահօրն ջերմութեամբ վա-
 ռեալ, մինչև տեսեալ զնա՝ փափաքեաց զպատ-
 կեր կերպարանաց նորա առ իւր ունել, որպէս
 թէ զնա ինքն գլխովին յանդիման աչացն ունիցի:
 Ասան որոյ ընկալեալ զուրուագիծն՝ ետ փորա-
 գրել զնոյն 'ի պղնձի, և տպագրութեամբ յընդ-
 հանուրս սփռել. այն իսկ է որ 'ի գլուխ գրոցս
 յաւելաւ: Օր և յօրինուածոյ բանիցս նա եղև
 յորդորիչ և հարկեցուցիչ, և տպագրութեամբ
 արձանացուցիչ:

Իհ. Օ այս ամենայն նախանշանակեալ մեծա-
 բանս բաբունասպետն մեր իբրև այն թէ իմացաւ
 և ոչ. զի առ պերճութիւնս աշխարհի անղգայ են

Հոգիք սրբոց : Հաստատեալ նորա յաւետարանու
 պատում՝ հրամանն՝ թէ պարտ է ատել զանձն
 առ յաւիտենից բարութեանցն հանդիպելոյ՝ չէր
 այլ որ նմա խիստ թշնամի իբրև զանձն իւր . ոչ
 թողոյր առաւելու թիւն տալ նմա առ այլովք .
 ոչ ներեր խտիր զնէլ նմա՝ ոչ ՚ի կերակուրս , ոչ
 ՚ի սպասս , ոչ ՚ի վանական կարգաց կատարմունս .
 որպէս թէ մոռանայր զառաջնորդութեանն պա-
 տիւ , զճգնողական վարուցն ժուժկալու թիւն միշտ
 առաջի աչացն ունելով . դժուարաւ և առ հարկի
 զգենոյր զեպիսկոսոսութեան պատուոյն պատմու-
 ճանն յաւուրս երևելի տօնից , կամ յայցելու-
 թեանն առ մեծամեծս . զի Սիաբանիցն հասարա-
 կաց տարազ առաւել սիրելի էր նմա : Եւ զկա-
 մաւոր ճնշել նորա և մեռուցանել զանձն՝ դժուա-
 րին է փոքու բանիւք համառօտել . բազում ահա
 նատեսք վկայեն՝ զի տեսանէին զնա յովով ան-
 գամ ծածուկ ՚ի սենեկին գետնամամձ տարածեալ
 առաջի փրկչական պատկերի՝ ողբովք և արտա-
 սուօք աղաչել զերեսս Ղարաբին՝ գթովք ակնար-
 կել յինքն և ՚ի Սիաբանութիւնն՝ Վանզի յայսմ
 ամենայնի զՍօղոսին առաջի եղեալ ունէր ըզ-
 բանսն , մոռանալով զառ ՚ի յետոյն՝ յառաջա-
 գէմն նկրտէր ՚ի կէտ կոչմանն Վրիստոսի . և
 զայդ իբրու կանսն անձին իւրում միշտ առաջի
 աչացն ունէր . քանզի գտաւ ՚ի հոգևորական գիրս
 նորա զորս աւուր աւուր ընթեռնոյր՝ պատառ մի
 թղթոյ , գրեալ ՚ի նմա այսպէս . * Օգոյշ լիցին
 ,, ամենեքեան առ ՚ի չկորուսանել ՚ի ծերութեան՝
 ,, զոր ստացան ՚ի մանկութեան . մինչև իցէ նա-
 ,, լու հասեալ ՚ի նաւահանգիստ , ոչ որ վտատհաս
 ,, ցի ՚ի կեանս իւր . միշտ գուն գործեսցէ լաւ ևս
 ,, ծառայել Ղստուծոյ ॥ : ՂՅԼ ՚ի կարևորսն ճե-

պէցուցանելով զընթերցողսն, առաջի արասցուք նոցա զչորեսին զայսոսիկ. զարիութիւնն 'ի վիշտս. զանյիշաչարութիւնն. զհանձարն, և զքաջութիւն հաւատոցն :

Ի՞նչ. Որչափ որ 'ի ղեկավարութեանն արթուն է նոյնչափ և 'ի յարուցմունս հակառակացն անխռով. վասն զի կանուխ տեսանէ զլինելիսն, և 'ի հնարագիտութիւնն աճապարէ. յազադս այնորիկ յայնպիսում՝ ժամանակի յառաջնորդական պատիւն ամբարձ Մատուծոյ նախախնամութիւնն զՍտեփանոս՝ զի անդրդուելի քաջութեամբն զամենայն ներհականսն փշրեցէ : Մյլափոխեցան առ նովաւ ամենայն քաղաքական կարգք. նա և համօրէն Նւրոպէ դըրդեցաւ 'ի կայից. բազմադիմի կարգք կրօնաւորաց հաստատեալք ամբայեալք 'ի դարուց հետէ, ծաղկեալք և բազմայեալք 'ի մէջ ազգի իւրեանց՝ խախտեցան, ըստ թոյլ տալոյ անքնին դատաստանացն Մատուծոյ. յայտ ամենայն յուզմունս՝ զգօնութիւն սորա աջակցութեամբ իւրոց խորհրդակցացն գիտաց ոչ միայն անդրդուելի պահել զիւր Սիաբանութիւնն, այլև յաւելուլ 'ի հաստահիմն ամբութիւնն սորա : Մնմարթ է գրով յայտնաբանել, որով օրինակաւ գերծ կացոյց զհօտ իւր փոքրիկ 'ի կոհակաց ալեաց կուտակելոց 'ի վիճակ Սէնտկեան յամի 1806. յերեսաց Վաղղիացւոց զօրացելոց անդ. մինչև անձամբ անվէհեր յանդիման լինել զօրավարի նոցա, և պատկառելի և ակնաձելի ձևով և բանիւ ելի ազադս գտանել. և անմերձենալի պահել զիւրսն յամենայն հարստահարութեանէ : Սոյնպէս և յամին 1810, յորժամ սաստիկ հրամանաւ Վաբօլէօնի ինքնակալի բարձեալ ջնջեցան ամենայն վանորայք և կրօնաստանք,

և հարց փորձ իմն 'ի հեռուստ մատուցանելին առ մեզ, սա ինքն միջնորդ կալեալ զկուսակալս Ղաթալիոյ, աղաչեաց զերեսս ինքնակալին, և հրովարտակ ընկալաւ 'ի նմանէ՝ յաւերժ հաստատուն մնալ իւրում հօտինս: Օ արմացաւ ամենայն մարդ որ լուան՝ թէ ուր թագաւորն ջնջէր զիւրսն, զօտարին պահեաց. վասն զի Ղստուծոյ էր դործն՝ որ դարձուցանէր զսիրտ թագաւորին ուր և կամէր:

Ի թ. Ղ մէջ մատուցանել արժան է և զանյիշաչաբու թիւնն և զխաղաղասիրութիւնս: Յորժամ բան սարկութիւն թշնամեղն ազգի մարդկան դղրու գեցոյց զազգ մեր 'ի խնդիրս խիթալիս, և իբրու զամն հինգ արեկսծեալ տատանեցոյց քակտելով և զողջամիտս 'ի միմեանց, սա Ղստուծոյ խնդրեաց աղօթիւք, առ մարդիկ դրեաց և յորդորեաց՝ միշտ զխաղաղութիւն խնդրել, զանձին և զիւրոցն անարդանս ոչինչ համարեցաւ, այլ հանապաղ այս էր մտածութիւն նորա, զիսրդ կարասցէ անհետ առնել զաղմուկն զայն. ցանգ տիրէր և հագայր, զի նախահայեաց մտօքն կանուխ տեսանէր զամենայն զլինելիսն. և որպէս գուշակեացն՝ նոյն պէս և կատարէր: Յաղազս այսորիկ ստեպ հրամայէր օրըստօրէ միաբանական աղօթիւք խնդրել Ղստուծոյ զխաղաղութիւն աշխարհի, և զատելութեանն քակտումն 'ի սրտից մարդկան: Ղուան երկինք արժանահայց խնդրուածոց նորա, և պարգևեցին նմա տեսանել և ընդունել 'ի ծելութեանն ընդ պտղոյ աղօթիցն և զհասարակաց խնդակցութիւն. ընդ որ ցնծութեամբ դոհանայր զՂստուծոյ: Տակաւին այսօրիկ նիազ են. զի յայս ամենայն անցս տեսեալ և լուեալ զառանձին եպերանս և զլուտանս ոմանց ոմանց ընդդէմ՝

ղեկավարութեան իւրոյ, կամաւ անդիտացաւ . ներեաց ՚ի կամակար սրտէ, և յիշատակեաց բնաւ ոչ : Օ ՚ի զայն ամենայն ոչ միայն ՚ի սնտախ հա մարէր, և տղայական մտաց զայրոյթ, այլ և ան արժան վարկանէր իւրում մեծութեանն և բազ մադէմ՝ զբաղանացն՝ յանարգան և յանսխտանս ժամավաճառ լինել : Վա՛ միշտ զՍողոմոնին կրկ ներ առ իւրնս, քաղցելոյ թշնամւոյն հաց տալ, զցրտացեալն ջերմացուցանել, զոխերիմն իբրև մտերիմ զգուել, կատարելով զքրիստոնէական սլարտուց պատշաճն, և զմեծախորհուրդ իմաստ նոյ, ըստ արժանի ազնուական բնութեանս :

Ը. Հանձար մարդոյ առաւել քան յարարս առ անձնականս՝ մեծապանծ երևի յարտաքինս, յորս գիտացէ որ զգոժուարինս և զներհականս առ հասարակ յիւր օգուտն շրջել : Յաւուրս իշխանութեան տեառն Ստեփանոսի երիցս փոխեցաւ տէրութիւն Սէնէտիկեան սահմանաց . երբ յաթուռն ամբարձաւ՝ Ղւստրիացիք տիրէին քաղաքին . յետ վեց ամաց անկաւ ընդ Վաղղիական իշխանութեամբ, որք կալեալ զամն ութ՝ անդրէն զարձուցին յՂւստրիացիս . յայս երրակի այլաձեւել քաղաքական իշխանութեանց, գիտաց Ստեփանոս Ղւստրիացի զամենայն զկուսակալս և զոստիկանս կապել ընդ իւր սերտ բարեկամութեամբ, և միջնորդ ունել զնոսա առ թագաւորս իւրեանց վասն իրաց իւրոյ Սիաբանութեանն : Սասն զի բաց ՚ի վայելչութենէն և յազնուական քաղաքավարութենէն՝ քաջ խելամտէր զնոսա նպատակի իւրոյ Սիաբանութեանն . այն է՝ վասն հասարակաց վաստակել . յազգային օգուտն տքնել . յայտ աբարեալ աշխարհի՛ թէ ոչ անգործ և սարապորդ է այս ընկերութիւն, այլ միշտ յաշակերտութիւն

զրոյ պարապեալ : Եւ այս ոչ բանիւք միայն, այլև արդեամբք . զի նախ ինքն նահատակեալ 'ի վաստակս զրաւորս, զառաջինն ընդարձակեաց փոքր մի զտպագրատունն, (առ 'ի չգոյէ յայնժամ ընդարձակ տեղոյ) . որպէս զի դիւրագոյն յաջողեացէ զործ տպագրութեանցն . յարդարեալ յօրինեաց վայելուչ շարագրածով զվարս մեծին Սիսիթարայ Ըբբաճօր, զոր ցանգ առաջի աչացն ունէր իբրև մատեան օրինաց, և նախատիպ առաջնորդական իշխանութեան իւրոյ : Եւ 'ի տիպարձանացուցեալ զայն, ասպա ձեռն արկ 'ի Տեսութիւն գրոց սրբոց . յորոց զՏնոց Ատակարա նացն աւարտեալ, և տպագրեալ 'ի չորս հատորս, յաւել 'ի նոյն պատրաստել և զՆորոյն Տեսութիւն յերիս հատորս . որ սկսաւ տպագրիլ 'ի վերջին առուրս նորա, և յետ վախճանի իւրում կնքեցաւ : Թո՛ղ զայլ ևս զրաւոր վաստակս նորա զլև տպագրեալն . յորոց առաջին է պատմութիւն Տիեզերական Սիւնհոգոսաց . անբաւ նա մակք նորա՝ ազգոյ բանիւք, և յղկեալ ոճով, և որ այլ ևս յօրինուած բազում : Ըյդ օրինակ նորա խրախուսեաց և զբազումս 'ի վարդապետաց Սիաբանութեանն 'ի փոյթ մատենագրութեան . ջանացեալ նորանոր զրոց յօրինամբ ձոխացուցանել զազգ մեր :

Ըն . Ձեռն արկ յետ այնորիկ վայելչազարգել և զողջոյն մենարանն՝ վասն պանծալի երևեցուցանելոյ զնա առաջի օտարաց, և բնակչացն 'ի նմա՝ հեշտին և զուարճալի : Բանդի և այս մեծի զգօնութեան գործ է . միշտ 'ի կարևորացն հանդերձանս պատկառ կալ . ոչ բազմածախ՝ թաղաւորաց հանգոյն, ոչ և գծուծ ընկեցիկ, այլ ազնուական և բարեյարդար, որպէս դիպողագոյն է

իմաստասէր կրօնաւորի . յաղաքս որոյ կանգնեաց
 'ի հիմանց առ ընթեր եկեղեցւոյն աւանդատուն
 մեծ և պայծառ , զի առաջինն փոքր էր և նսեմ :
 Ընդարձակեաց զՆորընծայարանն՝ աճեցուցեալ
 զբնակարանսն և զամենայն պէտս կարևորս : Հը
 բաման ընկալեալ և 'ի բարեգուծ ինքնակալէ 'ի
 վեհափառ Յրանչիսկոսէ Ը . մեծացոյց զկզկի վա
 նացն՝ առաւել քան որչափ էր յառաջն . յորում
 յետին առուրս ծերուծեան նորա կանգնեցաւ 'ի
 հիմանց մեծաշէն տպագրատուն՝ ամենայն մա
 սամբքն կատարեալ . և բնակարանք և դահլիճք
 վասն վանականաց : Յաւելաւ 'ի զբատունն նոր
 սենեակ բազմայարդար՝ 'ի պահարան հայերէն
 գրչագիր մատենից , նորանշան իրաց , և ընտիր
 ընտիր Ընդդիացի ուսումնական գործիարանաց .
 յորոց բազումք պարգևեցան Սիաբանուծեան
 յառուրս նորա , մանաւանդ թէ յանուն նորա :
 Օնց առնեմ յիշատակել զբազմադէմ զարդս
 և զնորոգուծիւնս վանացն 'ի սատարելոյ Սարե
 բարաց , և 'ի ժրուծենէ Սիաբանիցն : Ստացաւ
 յանուն Սիաբանուծեանն տուն , այս է 'ի շնորհս
 իւր և յանուն իւր հաճեցաւ ստանալ վասն մեր
 բարեբարն միաբանուծեանս Պարոն Ընդբասանդր
 Սաֆայէլ Ըսպետ , 'ի հռովմ քաղաք վասն իւ
 րոցն զորս յղեսցէ անդր՝ գլխաւորել զառ նոսա
 պատուիրեալն 'ի դիմաց իւրոց 'ի դուռն հռով
 մայ հայրապետին : Ըյս ամենայն պայծառազար
 դուծեամբք ճոխացուցեալ զՍիաբանուծիւնն ,
 և յաչս օտարաց երևեցուցեալ արգոյ և փափա
 քելի , 'ի վախճանին իւրում բազմազարդ եթող ,
 քան զոր էր՝ երբ կալաւ 'ի ձեռին զգործ իշխա
 նուծեանն :

ԼԷ . Խոստացաք յիշատակել զբաջուծիւն հա

ւատոցն . արդէն հաւաստէն զգոյն ամենայն զբրուածք նորա , յորս յայտ յանդիմանն տեսանի նախանձն զոր ունէր 'ի փառս ամենայաղթ սուրբ եկեղեցւոյ : Օչայս միայն ասասցուք , թէ ընդ վշտա նալ եկեղեցւոյ՝ ոգեսպառ վշտազնէր , և 'ի բարձրանալն և յաղթանակել՝ այնպէս ցնծայր յոգի իւր , որպէս թէ ինքն իսկ էր որ զյաղթութիւնն տարաւ : ' Եւ ել համաշխարհական խռովութեանց Եւրոպայ , և 'ի դառնալն յիւրական աթոռ մեծին Պիոսի հայրապետի՝ ոչ շատ վարկուցեալ Ստեփանոսի Բբբազօրն զինդակցութեան նամակն զոր գրեաց առ նա , և զոր 'ի նմանէ զգորովական պատասխանին յամին 1814 . 'ի յունիսի 4 , չինայեաց 'ի ձերութիւնն որ յայնժամ զեթանասնեհինգամենիւք էր , ել զնաց յոտս հայրապետին՝ զուրախութիւն սրտի իւրոյ և զհամօրէն Սիաբանութեանն ինքնին բերանով իւրով արտայայտել նմա : Խանդաղատեցաւ հայրապետն ընդ ձերակիցն իւր , շնորհս կալաւ աշխատութեան և սիրոյ նորա , և յղարկեալ օրհնութեամբ և փառօք , յայնմհետէ ստեպ հարցանէր ցհրեշտակս Սիաբանութեանն մատուցեալս առ նա՝ զողջոյն և զքաջողջութիւն մերոյ գերապատիւ Բբբազօրն , և սպատուիրէր՝ ողջունել և քաջալերել զնա յանուն իւր : Եւ նորա և այլ նամակ օրհնութեան առ Բբբազայրն 'ի շնորհակալիս գրաւոր ընծայից յղելոց յոտս նորա , յամին 1819 . 'ի սեպտեմբերի 18 . որպէս և յաջորդ նորա Ենն Սի . հայրապետ՝ ոչ անազանեաց ընդ ուրախութեան նամակին տուելոյ առ նա՝ գոհութիւն փոխարինել յամին 1823 . 'ի դեկտեմբերի 3 . և ընդ բարեմաղթութեանն օրհնութիւն և քաջալերս առ համօրէն Սիաբանութիւնն՝ զօրանալ 'ի սպա

սաւորութիւն սուրբ եկեղեցւոյ, և հայրենի աշխարհին :

Ը՛ք . Մը այս ամենայն պատուասիրութեամբք 'ի Վախտիան Արեւելեցւոյ՝ փութացան և յուրմբ 'ի Հռովմէական Վարտինալաց, և որ այլ ևս առաջ նորդք տեղեաց տեղեաց մեծարել զնա ոչ միայն նամականեաւ, այլև ուր դէպքն յաջողէին նոցա՝ փութային տեսանել զպատկառելի ծերունին, և մեկնէին 'ի նմանէ շինեալք և խնդամիտք : Թաղեալ զՊատրիարգաց քաղաքիս եղելոց յաւուրս նորա զմեծարանս և զպատիւ, այժմեան Պատրիարգն Վերապատիւ Յովհաննէս Ատիւլոս Վիրքէն՝ յետին աւուրս ծերութեան սորա ամբարձեալ յառաջնորդութեան ավոռն, երբ առաջին անգամ եկեալ 'ի սուրբ Վաղար, և տեսեալ զպատուական ծերութիւն նորա, և զմեծութեան հոգւոյն և զմտացն կերպարանս, այնպէս իմն յօժարամտեաց 'ի մեծարանս նորա՝ զի միութարէր 'ի բանն, և ցնծայր 'ի պատասխանիսն, զգուեաց և պատուեաց զնա իբրև զոմն յանմահից : Ոմն 'ի նշանաւոր արքեպիսկոպոսաց գրէ առ նա օրինակ զայս . * Յառաջին տիոց՝ քո եմ
 « բոլորանուէր, չէ այս զանխուլ և առ 'ի քէն .
 « քանզի յայնմ հետէ իսկ զքեզ արձանացուցի
 « հանապազ ինձ կէտ նպատակի՝ պատուասիրել
 « առանձինն, ոչ գահամեծար աստիճանիդ միայն
 « աղազաւ . . . այլ ևս առաւել՝ զի դու ինձ զար
 « մացելոյս յայլս, և փափաքողիս առաքինու
 « թեան և գիտութեան՝ երևելիւր, որպէս արդ
 « իսկ երևիս, չասեմ անզուգակից, բայց անշուշտ
 « ընդ սահաւազունից ոմանց՝ յերկաքանչիւրնս
 « քաջ : Մըլ ոմն յեպիսկոպոսաց ասաց լուիլու
 « գրչիս . Վիտեմ, զի գիտեք զյարգ առաջնորդին

ձերոյ, որ է արդարև այր Մատուծոյ, և խմաստու
Թեամբ լի . Տէր անպակաս արասցէ զայսպիսի հո
վիւս առաքինիս :

Ընդ . Գոյն այդ հուշակ պատուոյ և սրբութեանս
նորա Թելադիր եղև բազմաց յաւագերիցանց
քաղաքիս՝ ՚ի տօնախմբութիւնս եկեղեցեաց իւր
եանց հրաւիրել զնա՝ պատարագ մատուցանել
անդէն, և օրհնել զժողովուրդ իւրեանց . յոր
մէ զհոգևոր շինութիւնն՝ զժուարին է գրով բո
վանդակել : Յաւուրս նորա յամին 1806 . Արար
լոս Գ . Թաղաւոր Սպանիացւոց՝ ասպետութեանս
պատիւ և շինգղ առաքեալ առ բոլոր իւր որ ՚ի
Սէնէտիկ Մալէուդո Սէնէնա, սա զանց արա
րեալ զամենայն եպիսկոպոսօք որ յայնժամ ՚ի
քաղաքիս էին՝ յօժարեցաւ ՚ի ձեռաց տեառն
Ստեփանոսի ընդունել զօրհնութիւն պատուոյն .
վասն որոյ զիջեալ ՚ի խնդիր նորա՝ յեկեղեցւոջ
վանաց սրբոյն Գ ազարու մեծահանդէս փառօք
առաջի աւագաց բազմաց օրհնեաց զշինգղ պատ
ուոյն և զտուսերն . և յայնմհետէ իբրև որդի իւր
գրեաց զնա, և իբրև հայր սիրեցաւ ՚ի նմանէ :
Գարձեալ յաւուրս նորա երբ զերծաւ Սէնէ
տիկ քաղաք ՚ի վեցամնեայ պաշարմանէ, և համօ
րէն քաղաքն փութացաւ ՚ի գոհացողական պաշ
տամունս Մատուծոյ վասն ազատութեան ՚ի մեծէ
վտանգէն, հրաւիրեցաւ և մեր Մբբահայրն հան
դերձ ուխտին իւրով յամին 1814 . ՚ի մայիսի 9 .
մատչել ՚ի գոհաբանութիւն ՚ի մայր եկեղեցին, և
զհասարակաց պաղատանսն շքեղազարդել : Մոդ
իբրև տեսաւ նա ՚ի գլուխ խմբին իւրոյ հայրապե
տական փառօքն, և շնորհագեղ կերպարանօքն՝
յորում յայտնի երևէր աստուածեղէն հոգւոյն
արտափայլումն, պակոյց և սքանչացոյց զամենայն

մարդ . և 'ի հրապարակս զետնամած սիւռեալ
տարածեալ բազմութեանն՝ մաղթէին զօրհնու
թիւն նորա . և զնախնի մեծանուն հայրապետացն
յիշատակս 'ի նմա նկարագրեալ՝ ոմն յամբոխէ
անտի Մբրոսիոս կարգայր զնա . այլ որ՝ Արկո
ղայոս , ոմն Մասիլիոս , և որ այլ ևս . և այն յիշա
տակ մինչև ցայսօր յածի 'ի բանս ժողովրդեան
քաղաքիս :

Ըն . Ըստ համբաւ սրբութեան նորա և պատ
ուոյն յօժարեցուցանէր զամենայն ականաւոր մար
դիկ յամենայն կարգէ և ազգէ 'ի հանդիպելն 'ի
Սէնէտիկ քաղաք՝ ելանել և 'ի սուրբ՝ ազար , և
զնորա զառաջնորդն տեսանել և մեծարել : Մա
զուրբ յազգաց օտարաց տեսեալ զնա միանգամ՝
նա մինչև զբանիւք անկեալ ընդ նմա՝ վկայեցին
թէ մեծ ոմն է նա . զի պատկառելի կերպարանք
նորա , անոյշ հայեցուածն , և որ այլ ևս մեծու
թեան նշանակք փայլեալք 'ի դէմն նորա՝ յայտ
նի նշանակէին զհոգւոյ նորա և զմտացն ճոխու
թիւն : Մենայն քաղաքապետք Սէնէտիկ քաղա
քիս , և այլ ևս արքունի դործակալք և զօրավարք
ընդ ժամանակս ժամանակս՝ Խալաւցիք , Ղաղ
ղիացիք , Ղերմանացիք , Սենկարք՝ հանդերձ ըն
տանեօք իւրեանց փութացան պատիւ զնել սմա
և՛ վասն բարձին աւագութեանն զոր ունէր , և
վասն հանձարոյն և առաքինութեանցն զորս տե
սեալ էր նոցա և լուեալ . զի առաքինութիւն թէ
պէտ 'ի ծածուկ գործի , այլ անյապաղ 'ի դուրս
զեղու զանուշահոտութիւնն : (Սաղաւորն Սպա
նիոյ Արտուս Վ . Բրուսիոյ Ֆէտէրիքօ Վ .
Լէօբօլտ մեծ դուքսն Ետրուրիոյ , Ֆրանչիսկոս
արքայագուն իշխան Սօտէնայ : Եղբարք կայսերն
Յովհաննէս , և Սայնէր փոխարքայ , և դուստրն

Մարիամ Լուիճիա . սորա ամենեքեան յայց ելեալ վանացս՝ պատուեցին զձերութիւն Մարճիա պատիւ Մբբաճօրն , և ըստ արժանւոյն պատուեցան ՚ի խոնարհ և ՚ի քաղցր ազնուականութենէ նորա , և ՚ի փոխարէն այցելութեանն առ մի մի ՚ի նոցանէ : Մ.ՂԼ ՚ի վեր քան զսոսա զամենեսին՝ () դոստէ մեծափառ Ապսր Մասորիացոց Ֆրանչիսկոս՝ յայց ելեալ բազմութեամբ աւագանւոյն ՚ի սուրբ Ղազար , յետ երկար և ընտանի զրուցացն ընդ նմն , և շրջելոյ ընդ ամենայն մենաստանն , յաւել յընտանութիւնն և զայս . * Տեսի՛ ասէ ,
 ,, ՚ի Ղրանսիկվանիա զազգատոճմն քօ , ՚ի դառ
 ,, նալ իմում անդ միւսանդամ՝ զողջոյն քօ տա
 ,, ըայց առ նոսա ॥ : Մ. յսպէս քաղցրութեամբ վա
 ըէր ընդ նմն յամենայն երթեկեկս Մբբաճօրն
 առ նա :

ԼԳ . Յայսկայր համառօտեալ զընթացս և ըզհանդամնս կենաց Մեծի Մբբաճօր Ստեփանոսի սուղ տեսութեամբ և եթ , զի ոչ եթէ զընդարձակութիւն վարուց նորա բուռն հարեալ եմբ բովանդակել , մատչմբ այժմ՝ աւանդել զկատարած կենացն՝ յորում թողեալ զկենցաղս՝ ՚ի յաւիտենից վայելն փութացաւ : Յառողջութեանն յաջողակ էր , ոչ թանձրամարմին , և ոչ նիհար , այլ բարեյօղ և աշխոյժ : Երբու եօթն ամօք յառաջ քան զվախճանն հարաւ ՚ի նա պտոյտ գլխոյ , յորմէ տազնապեալ մերթ ընդ մերթ անկանէր ՚ի մահիճն . զոր բժշկացն քննութիւն համարեցաւ յառաջ դալ ՚ի սաստիկ տխուր և ցաւազին մտածութեանց . և իրաւացի էին կարծիքն : Սակայն ոչինչ վհատեալ երկմտեաց յառաջնորդական խընամոցն . զի միշտ արիութեամբ և արթնութեամբ ջանայր ՚ի հօգս Միաբանութեանն , և ՚ի բազմաւ

շփոթ դործոց կարգաւորութիւնս որք զայնու ժա-
 մանակօքն նմա ընդ առաջ եղեն : Ախմազբաւ
 լեալ օրինակ զայս ամենայն աշխատութեանց և
 վշտաց իբրու զամն հինգ, 'ի թուլանալ դործոց
 ծանունց՝ այնուհետեւ թուլացաւ և ինքն 'ի քաջ-
 ողջութենէն . որպէս այն թէ՛ միայն վասն արա-
 րոց մեծաց ծնեալ էր յաշխարհ . զի 'ի ծանրանալ
 ծերութեանն՝ նկուն եղև ընդ զանազան աստիւք
 որք անանջրպետ են 'ի հասակէ անտի վաստակե-
 լոյ և պարտասելոյ . թէպէտ զգայութիւնք 'ի զը-
 լուին, թորքոցն և ստամոքբացն ամբու թիւն մինչև
 ցվախճան ամբապինդ կացին մնացին . զի ուր
 պէտքն խնդրէին՝ հօրագոյնս երևեցուցանէր
 տակաւին զուժգնութիւն պերճախօսութեանն :
 Յայն վերջին յերկուս ամնն երկիցս ընկճեցաւ
 սաստկապէս 'ի բուռն ցաւոց՝ և ահաբեկ արար
 զհամօրէն Միաբանութիւնն՝ թէ մի գուցէ կապ-
 տիցին յայնպիսեոյ անկշիռ առաջնորդէ . այլ
 Մատուած դեռևս ոչ ներեր մահուն մերձիլ 'ի
 նա : Յայդմ՝ ժամանակի յորում անձեռնհաս էր
 իմիք, և զամենայն արարն հաւատացեալ էր յԱ-
 թոռակալն իւր և յերիցագոյնս, թէպէտ 'ի նմա
 նէ ծածկէր և ոչինչ . և մի բան նորա զեկավարէր
 զընաւն, յայդմ՝ ժամանակի ասեմ՝ այս էր հանաւ
 պաղորդեան բարբառ բերանոյ նորա . լուծանել
 'ի մարմնոյ, և մտանել առ Մատուած . միշտ գրե-
 թէ զԱլիմէոնին երկրորդելով . * Մըդ արձակեա՛
 Տէր զծառայս քո 'ի խաղաղութիւն, զի տեսին
 աչք իմ՝ զփրկութիւն քո || : (Թ)էպէտ ամենեցուն
 մահառաջի կայ, այլ բնութիւնս յիշատակէն ան
 դամ՝ մահու սարսեալ դողայ . զի քակտումն այսր
 տաղաւարի՝ դժուարընդել ցաւ է հոգւոյն և մարմ-
 նոյ . իսկ որ սնդագոյնս փափաքեաց լուծանել 'ի

մարմնոյս՝ յայտ արար թէ հաստատուն յուսով
 ակն եղեալ է յաւիտենականացն . և իբրև ու-
 ղևոր փութայ ՚ի հայրենիսն հասանել, և ընդ
 Քրիստոսի լինել: Յաւելոյր յայդ ցանկութիւնդ՝
 զանդադար աղօթս, և խնդրուածս, և օրհնու-
 թիւնս ՚ի վերայ Սիաբանութեանն . և զմի մի իւ-
 բաբանչիւր խրատէր և յորդորէր՝ սիրով խաղա-
 զութեամբ կալ ընդ միմեանս . և ճղնել ՚ի հաս-
 տատութիւն այսր Սիաբանութեան:

ԼԷ. Յելա 1823 . տարւոյն ազգեցութիւն իմն
 գողցես յերկնից տպաւորեալ ծածուկ ՚ի սրտի
 նորա, և վախճանին իւրում լեալ նախատես,
 սինդեաց զանձն, զօրացաւ, յօժարեցաւ կամա-
 կար՝ ձեռնադրել յաշակերտաց ձեմարանին ըզ-
 հասեալն ՚ի քահանայութիւն: Օարմանք այն
 էին . սրպէս արիացաւ ծերունին ՚ի գործ անդր .
 և ահա յետ կնքելոյ հոգևոր հանդիսիցն, յետ
 հրաման տալոյ նոցա մատչել ՚ի սեղանն սուրբ, և
 զանարիւն պատարագն մատուցանել, չև անցեալ
 եօթնեակ մի՝ զի տիրեցին նմա ցաւքն ՚ի ձմեռ-
 նային դժնդակ եղանակին, և բժշկացն ճարտա-
 րութիւն յետս կասեցաւ . յաղազս որոյ պաշտե-
 ցան նմա խորհուրդք և սպասաւորութիւնքն վեր-
 ջինք, և ինքն պատրաստեցաւ փութալ առ Մարա-
 ղին իւր . բայց տակաւին մնայր Սիաբանիցն
 խնդալ առ ժամանակ մի յառկայ ծեալ նշոյլ նորա:

ԼԸ. ՚ի հասանել ամանոր տօնին 1824 . յորում
 պար առեալ համօրէն Սիաբանիցն՝ աւետէին նմա
 զտարեմուտն, նա անոյշ բանիւք շնորհ կալաւ ա-
 մենեցուն . զփոխարէնն մաղթեաց յԱստուծոյ .
 և դարձուցեալ զբանսն յանձն իւր՝ իբրև թէ յետ
 տին ժամ կենացն իցէ՝ աղաչեաց ներել զոր ինչ
 թերութիւն իւրաբանչիւր ՚ի նմա տեսեալ իցէ .

խնդրեաց՝ յանձն առնել զնա՝ի խնամս երկնաւոր
 Հօրն . և ինքն հայրաբուխ արտասուօքն օրհնեաց
 զմեզ և արձակեաց : Վ քսաներորդ երրորդ օր
 այնր յունվար ամսոյ զարթեան ցաւքն , յորմէ
 քացէ՝ի քաց հրաժարեցին բժիշկք . յայնմ հետէ
 այս վերջին անգամ մատուցաւ նմա յետին թու
 շահն անմահութեան , և սուրբ օծութիւնն վեր
 ջին . ժամ՝ի ժամէ յաւելլաւ հիւանդութիւնն . և
 յաւուրն քսաներորդի իններորդի յոգւոց պար
 զել սկսաւ : Յայնժամ անդադար եղեալ մեր
 շուրջ զնովաւ ՚ի սաղմոսերգութիւնս և յաղօթից
 օժանդակութիւնս մինչ զհասարակ աւուրբ , յո
 բում լուծաւ աստուածազօղ միաւորութիւն հոգ
 ւոյն և մարմնոյն . և որք անխղելի հաշտութեամբ
 կեցին ընդ ամս բազումս , այժմ ՚ի հրամանացն
 Աստուծոյ մարմինն դարձաւ ՚ի հող , և աշխատեալ
 հողին հանգեաւ յօթեանս անմահից , ՚ի հասակի
 ութսուն և երից ամաց , և երկուց ամսոց . կա
 լեալ զաթոռ առաջնորդութեանն զամս քսան և
 չորս : Տխուր սօսափիւն պատեաց զհամօրէն Սիւս
 բանութեամբն՝ երբ խելամոեցին թէ հանգեաւ
 հայրն հասարակաց : Յաւուրն երկրորդի սկսեալ
 ՚ի կարգաւորութիւնս հանգստեան պաշտամանց՝
 աչք յարտասուս , և սիրտք վհատեալ՝ էտուն զնա
 ՚ի հանգիստ ՚ի դիրս Աբբայիցն , յատենի եկեղեց
 ւոյն , ամփոփեալ ՚ի փայտակերտ տապանի :

ԼԹ . Վ յիշատակ նորա նախ ՚ի կարգի օրական
 անցից քաղաքին՝ ՚ի նոյն աւուրս տպազրեցաւ
 փութանակի արժանաւոր համառօտ ներբողանի
 իտալերէն , և յետ տարւոյ ոմն ՚ի նշանաւոր վար
 դապետաց քաղաքիս Ստալացի՝ Պետրոս Սիան
 թօն անուն՝ արբունի քննիչ գրոց , յօրինեաց
 Արձանական իտալերէն պերճ բանիւք՝ ՚ի նուէր

սերտ բարեկամութեանն և մեծարանաց որով յարգէր զվախճանեալն . որ և սպազրուութեամբ 'ի լոյս ընծայեցաւ յաւուրս յայտոսիկ : (Թողում զայլոց բազմաց մխիթարութեան և կարեկցութեան նամակսն առ Սիաբանութիւնն՝ մորմն քեալ ընդ կատարած կենաց այնպիսում Մուշնորգի :

Դս . Մշապիկ դա ինքն Ստեփանոս Մբբաչայր որ առ խոնարհութեանն մարտ եղեալ ոգորէր ընդ անձին , անարգ և ընկեցիկ խոստովանէր առ աջի ամենայն մարդկան , զնա ինքն 'ի նշանակ զովութեան ամբարձ Մստուծոյ խնամակալութիւնն : Եմաստասիրութիւն աշխարհի սքանչացաւ ընդ նա , և նայեցեալ ընդ վաստակս նորա և ընդ մատենագրութիւնս՝ 'ի գրիչս մեծամեծ մատենագրաց պատուասիրեաց զնա : Եշխանութիւն աշխարհի սիրեաց զգա . զի զգօնութիւն և առաքինութիւն որովք ճոխացեալն էր՝ խորհրդակից երեւցողցին զնա թագաւորաց , և աւագաց սիրելի : Մստուածպաշտութիւն աստուածասեր աշխարհի գծեաց զգա ճմարիտ օրինակ աստուածսիրութեան . և յիշատակ նորա յաւեժ օրհնութեամբ :

Խսն . Եբրեւ բոլորէր տարեկան վախճանելոյն՝ հասեալ 'ի վանս սիրեցեալ որդի նորա ըստ հոգւոյ՝ հայկազուն Մսպետ Մղեքսանդր Սաֆայէլ Գարամեան բարերար և երախտաւոր Սիաբանութեանս , հրաման առեալ 'ի յաջորդէ նորա 'ի Գերապատիւ Սուքիասայ Մնգհանրական Մբբայէ՛ւտ յօրինել վիմափոր շիրիմ ուրոյն յաւան դատան , և անդ փոխադրեցաւ մարմին նորա , տապանադիր եղեալ 'ի վերայ հայերէն և լատիներէն , որոյ հայերէնն է ըստ հետագայ օրինակիդ .

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԱԳՈՆՅ ԱԶԱՏ ԾՈՒՐԾՈՎԱՅ
ԱԲԲԱՀԱՅՐ ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՆ ՄԻՒԹԱՐԱՅ
ԱՌԱԶԻՆ ՊԱՏՈՒԵԱԼ, ՍԻՒՆԵԱՅ ԴԻՏԱՊԵՏ
Ի ՄԱՐՄՆԻ ՅՈՒՅԱԻ ԱՆՄԱՐՄՆՈՅ ՀԱՆԳԷՏ
ԶՈՐ ԵՐԿԻՆՔ ԱՌԻՆ ՓԱՌՕՔ ՅՆԾԱԼԻ
ՈՐԴԻՔՆ ԱՐՏԱՍՈՒՕՔ ԵՏՈՒՆ ՀԱՆԳՍՏԻ
ԸՆԴ ՈՐՍ ԱՂԵՔՍԱՆԴԻ ԱՍՊԵՏ ՂԱՐԱՄԵԱՆ
ՀՕՐՆ ՀՈԳԵՒՈՐԻ ԶՕՆԵԱՅ ԶԱՅՍ ԴԱՄԲԱՆ

ՀԱՆԳԵԱԻ 1824. ՅՈՒՆՎ. 29. ԱՄԱՅ. 27.

V I T A

REVERENDISSIMI

STEPHANI ACONTII KOVER

ARCHIEPISCOPI SIUNIENSIS

ET

GENERALIS ABBATIS

CONGREGATIONIS MECHITARISTARUM

POSTULANTE EQUITE ALEXANDRO RAPHAEL

SCRIPTA

ARMENICE ATQUE LATINE

A / 974

VENETIIS

TYPIS COENOBII S. LAZARI

MDCCCXXV.

STEPHANI ACONTII KOVER

ARCHIEPISCOPI I. ET ABBATIS III.

V I T A

1. **I**nclyti Viri, qui nedum Redemptoris nostri praecepta exsequi omnino, verum etiam ipsamet consilia sibi constanter proposuerat, ut Evangelicae veritatis splendorem praesferret, describendam Vitam suscipio. Vitam, inquam, viri Dei, cui a teneris operam navans indissolubili charitate, totis ipsum viribus coluit aetate florente, eumque senio confectus, rite et recte perillustri dignitate gesta, glorificavit.

Hujusmodi in homine manifeste demonstratum est, quantum gloriae addat viro germanus Dei cultus, et sapientia literis humanioribus suffulta, quum amice inter se conspirent. Namque si attrahit hominem pietas in Auctorem universorum, et sapientia ad ipsam originem reducta, beatitate, quantum praesentis vitae patitur conditio, donat possessorem sapientem, ibi comprehendi scias humanae naturae in Mundo perfectionem fruitionemque tranquillam.

Talem omnino conspexit Mundus Stephanum Antistitem; cujus quo praestans erat pietas, eo doctrina fuit sublimis, meritumque foecundissi-

mum. Vita ejus edocuit nos, quanti facienda sit gloria, et quomodo nobilis civitas una cum caelesti virtute conjuncta conquiratur.

2. Natus est D. Stephanus noster in urbe Transilvaniae dicta *Sanctus Nicolaus*, Anno Reparatae Salutis MDCCXL. XII. Cal. Decembris, appellatus in S. Baptismo *Amira*. Patris sui nomen fuit *Gregorius* ex familia *Aconz* dicta, cognomento *Kover*; Matris vero *Azad* ex familia *Chenganosian*. Antiquitatem generis, parentumque nobilitatem nec fuisse describi volumus impraesentiarum, neque silentio prorsus praeterire placet, sed potius paucis complecti opportunum arbitramur.

3. Quemadmodum ergo fert vetusta atque constans traditio, familia *Aconz* una exitit ex coetu coloniae ultro collectae a regione *Ararat* centro *Armeniae Majoris*, Anni mirabili urbe conquassata et funditus diruta terraemotu, circa A. C. 1330. Quae, inquam, colonia *Armena* asylum sibi in *Taurica Chersoneso* ejusque finibus sedem procuravit; donec meliora posterius loca quaerentes, se se transtulere ex parte in *Transilvianiam Hungariae* A. C. 1654. Ibi majores familiae *Aconz*, similesque eis viri nobiles optime merentes de fide Imperii Austriaci Augustissimi, honore decorati sunt inter optimates *Hungarorum*; ita ut tres quoque civitates ab ipsis habitatae, *Elisabethopolis* (vulgo *Basfalov*), *Armenopolis* (*Gherla*), *Sanctus Nicolaus* (*Giurgiov*), liberae regiaeque nuncupatae fuerint.

4. Praeclaudata itaque familia *Aconz*, quae hucusque in *Austriaco Imperio* muniis et officiis decoratur, Dominum Stephanum nostrum quasi ma-

ioribus fungentem muneribus certo certius praesentiebatur, modo suorum in saeculo vestigia persequi concupisset. Verum tamen honoribus ipse posthabitis et opibus, humilitatis ingressus est viam, quam semper prae omnibus efflictim adamavit; in qua divina providentia ipsum praestituerat exaltari.

Quamvis autem nobilitas sanguinis nullatenus juvet, ubi animae nobilitas desideratur, imo saepe saepius corporis felicitas felicitati spiritus adversari videtur; si tamen illibata in saeculari dignitate superemineat sanctitas, ut hujusce mundi gloria omni apparatu subserviat potius spirituali, major inde honos in istiusmodi coalitione elucet atque enitescit. Siquidem et illud procul dubio constat, patriam nobilitatem eximias sententias animo imprimere solere, faciliusque in generosum virtutis stadium impellere: cujus rei hic ipse, de quo agitur, satis abunde suppeditat experimentum.

5. Quanam ejus educationis fuerit norma praeparatioque ad ea quae a teneris unguiculis addiscenda sunt, ut, Deo dante, ad majora provehi posset, ex pietate atque probitate nobilium parentum conjicere praestat: qui nimirum exemplar optimae conversationis potuere imprimere in animo pueri Amirae, eumque in Dei timore nutrire: ut indole felici natus, natura duce, egregiis principiis nullo labore a moderatoribus imbueretur, comis et affabilis inter socios existeret, vivido ardentique animo semper ad potiora tendente.

6. Decennis puerulus Ludimagistris destinatus, profecit non minus in literis, quam in morum

exercitio, honesto modestoque decore. Praeter Armenicam linguam Latinae Hungaricaeque compos factus est; et quemadmodum ordinanda sunt studia, quidnam variis lectionibus gustus inesset ac saporis, expertus est. Quoniam vero, ut de se candide fassus est Salomon, puer fuit et Amira ingenio bonaque indole praeditus, atque nobilem animam sortitus erat, haud inaniter tempus in disciplina studiorum terebat. Sed quo magis processerat, anteriora sequentibus connectens, quae in dies majora fiunt, et perquam necessaria reliquarum scientiarum tamquam fundamenta praejecerat, eo magis certus fiebat, animaeque inserebat perfectam sapientiam duobus his concludi: fervida scilicet in Deum pietate, et in humaniores literas improbo labore. Hac via insistens, eodem consilio vitam omnem meritis refertam coronavit. Et revera nos in omni sermone, sive publico, sive privato hujuscemodi praeclaram veritatem passim audiebamus ex ore suo, pietatem una cum scientia conjungendam esse debere.

7. Septemdecim annos natus, ea nempe aetate, qua, ut scimus omnes, incalescit cor, sensillumque vectum voluptate, rapitur huc illuc discurrens, ut iis quae concupiscit fruatur, coepit maturo consilio perpendere, qui sibi status modusque vivendi magis expedire videretur. Avitam sane ac patriam nobilitatem sequi suggerebat generosa progenies; at scientiis semper operam navare, dedito animo, opportunius videbatur ingenio suo. Hac igitur mente Ecclesiasticae se posse adscribi militiae, ut ex voto cordis uni vacaret Deo, optabilius arbitrabatur. Haec ipsum consideran-

tem, et ad trutinam redigentem, impulit mirum in modum suavissimus uniuersorum moderator Deus, ut perfectiorem statum eligeret atque assequeretur.

8. Contigit adolescenti, quum de more uisaret suos Elisabethopoli degentes, ut filiali amore adhaeresceret R. Patri Carolo. Erat hic unus ex discipulis ab ipso Magno Mechitar Abbate manu ductis, Constantinopoli oriundus, vir Dei spiritu plenus, concionator egregius, deque animarum salute optime meritus. Hunc audiit in Ecclesia Stephanus noster summa sententiarum vi et pondere uerborum concionantem de periculis mundi, deque tranquillitate animae in Christi Cruce quaerenda. Audiit ac deinceps exardere coepit adolescentis animus, ut operi mandaret audita ex ore Doctoris, et uiam spiritualis uitae ingrederetur in Ordine Mechitaristarum: caelestia enim uerba, ceu jacula diuinitus in latus uerbi ratione praediti immissa, cor ejus confixerunt.

Haec secum reputans ac pensitans, adiit ipsum animarum uenatorem, quod mente conceperat animo demisso aperuit, supplex itidem rogans, ut uoti perficiendi ueniam patrem exoraret. Parens autem, his auditis, causas interserens, nihil respondere, rem in dies differre: uicissimus enim hujusmodi filii propositum auribus perceperat, dolens animo suum primogenitum omnibus numeris absolutum, quem sibi in regenda familia successorem destinauerat, rari sibi, rari familiae, rari honoribus, nescius cui familiae et regimini Deus ipsum praedestinasset.

Quanto itaque parentes aduersabantur uoto ado-

lescentis, tanto vires corporis eum deficiebant: insederat in praecordiis languor, et ita per artus serpebat, ut totus macesceret; ejusque os candidum et rubicundum, pulcherrimus enim erat, sensim infuscaretur. In genua ergo provolutus ante Deum atque Deiparam, eosque unum tantum poscebat enixe, ut quum homines sibi essent impedimento, quod maxime exoptabat, posset consequi. Quapropter in amaritudinem conversae fuerant ipsi omnes deliciae carnis. Nam et divinam sapientiam adamaverat a juventute, desiderio pulchritudinis ejus captus.

9. Tandem pugna pugnata, de universis strenue triumphum egit: nam persuasis parentibus et agnatis, paterna aequae ac materna auctus benedictione, properat ad suum Magistrum, ut cum eo in centrum Congregationis provolaret. Quoniam vero diebus illis vel ipse P. Carolus rediturus erat Venetias, cum illo alacriter viae se parans, pervenit in Coenobium S. Lazari, Anno D. 1757. viii. Cal. Sextilis.

Mirum quantum laetaretur pius adolescens, et gratias ageret Deo, quum tantum decoris nitoreque eo in Monasterio intus et foris conspiceretur. Transacto autem mense, ix. Cal. Septembris ipsi monasticam vestem dedit manu sua Reverendissimus D. Stephanus i. Melchior Generalis Abbas, qui Magno Petro Mechitar Fundatori proxime successerat, et Novitiorum Conclave ingredienti Stephani nomen: adeo charus Superiori, ut nomine ejus decoraretur.

Tunc tyro Stephanus, jam inde a prima pueritia et deliciis affluens et in nobili domo educatus,

quidque commodi est corpori, coepit odisse, et nil sibi indulgere, sed potius pro virili contra sensuum technas, praesertim ea aetate qua sanguis fervidior ebullit, pugnare sibi proposuit. Quamobrem nedum accuratissime paruit universis Tyrocinii regulis, quibus singillatim horae signabantur vel ad privatas preces, vel ad publica divina Officia, vel ad conscientiae discussionem una cum caeteris Coenobicis; verum etiam una curabat ne quid temporis sibi excideret, quo posset animum exornare, seque exercere in charitatis fraternae actibus, in iis quae sensus interdum effrenes reprimunt, sive prolixiores essent preces, sive jejunia, quantum per obedientiam licebat: praesertim in frequentissimo actu modestiae ac demissionis, quae vilis et abjectus prae caeteris Sociis haberi ab omnibus vel maxime concupiscebat, celans anxie suae gentis nobilitatem splendoremque.

10. Haec animarum moderatores penitus inluent, eo magis juvenem ad sublimiora in via Domini manducebant. Denique emenso Tyrocinio, obtulit se holocaustum Deo, et publice vitae religiosae vota professus est Anno D. 1758. v. Cal. Novembris. Tunc etiam cum suo Conditore pactus est se perpetuo paupertatem, castitatem, obedientiam culturum; quibus quartum insuper votum juxta Religionis institutum addidit, Apostolicam veritatem usque ad sanguinis effusionem propugnandi.

Horum memor promissorum, iis semper figebat obtutum, atque illius Psalmi memoria, *dixi, nunc incepi*, animum quotidie refricabat, ad obitum usque; quo factum est, ut merita meritis cu-

mularet, ipse perfectior in dies, optimum esset caeteris exemplar. Dicitur non potest quanta pietate ac veneratione B. V. M. Dei parentem prosequeretur. Spem omnem in ipsa locarat indesinenter: namque usque ab sua juventute ejus erga omnes charitati se se commendaverat; quam fiduciam in dies magis magisque accrescentem habuit erga ipsam ad extremam usque senectutem. Jugiter ergo in Virginem intendens, ab ea omnem opem, ab ea consilium gravissimis in negotiis quibus saepe saepius premebatur, quum Congregationis regimen capessiverat, jugiter petebat atque exorabat.

Mira praeterea in Animas quas ignis emaculat, fuit ejus miseratio. Quid quid fieri ab eo poterat ut suffragarentur, omittendum non censuerat, procul dubio credens eas per suffragia liberatas suffragatores efflictim redamare, et juvare. Ita in via pietatis et religionis piissimus Stephanus incedebat.

11. Sin autem ad ejus humaniorum literarum studia convertendus est oculus, satis erit ejus innumeras elucubrationes inspicere. Silendum tamen non est hic etiam quod superius diximus, ipsum nempe omnia in pietatem collineare, ut quo in literis profecisset, eo pietas augebatur. Noverat enim ipse mentem recte scientia instructam in sublime ferri, divinaque propius attingere, eaque de causa ferventius divino amore flagrari; ideo studiis favebat ut faveret pietati. Itaque juxta Academiae nostrae methodum, quum Haicanismum sive puram Armeniam linguam calluisset, quin praetermitteret quas antea didicerat lin-

guas Hungariae Latineque, quibus superaddidit linguam Etruriae, quam inter Italicas volunt excultissimam, et nonnihil etiam ex pluribus aliis linguis praegustavit.

Ad scientias deinde ac disciplinas animum apulit, usus ceu cupedia Philologicis ac Rhetoricis rebus quae ejus naturae et nobilitati maxime congruebant. Ut ejus mentis acies erat acuta et sublimis, ita ipsi Philosophica summopere arrisere. Impensius tamen Theologica quaeque adamavit, et mirifice coluit, quae prius e subselliis didicit, postea ex Cathedra docuit. Una quippe erat Disciplina quae ad munus sive Sacerdotis sive Pastoris, posset hominem praeparare. Demum nihil quod vocationi suae conducibile fuisset vel intentatum vel neglectum vel in aliud tempus dilatum liquit ipse.

Quamvis autem hisce delectaretur, dignitatibus tamen haud inhiabat, a quibus animi Sanctorum sunt alieni. Verum Deus providus qui sine strepitu solet operari, Disciplinas hujusmodi ita amabiles, ita fecit gustui suaves, ut caeteris qui deinceps erant sua cura nutriendi, ultro et abunde opportuno tempore sapida posset fercula apponere. Plures sane ex suis collegis celebres evasere, unusquisque apud suas Nationes vel multis exantlatis laboribus vel editione librorum. Hic tamen comitate, animi serenitate, moribus ingenuis, vigilantia spiritu, capaci mente maxime florebat. Praeterea erat ei stylus elegans, sermo vibratus, canora vox, bonumque latus, caeteraque corporis animaeque dotes, quibus plurimos, ne dicam omnes, antecellere videbatur. Quo fiebat ut nonnul-

li etiam tum cum adolefceret, magnam in ipfo
quafi in fuo throno feffitare prudentiam con-
fpi-
cerent, et mentem vel adminiftrando populo ido-
neam praenuntiarent, nec multum abfuit ut in id
omnes confentirent. Vix enim ftudiorum circ-
lum abfolverat, cum evectus eft ad regimen quod
per quinquaginta et ultra annos habuit, maximi
jugiter factus ab univerfis. Sed quum ipfe demif-
fe sentiret femper de fe, quocumque efferet in ftat-
tu, et Congregationi et Nationi beneficia cumu-
latiffime quantum poterat largiebatur.

12. Noftreae Reparationis Anno MDCCLXIII. ipfum
confececravit Sacerdotem D. Lazarus Archiepifcopus,
qui fua Trapezuntica Dioeceli ultro fe abdi-
caverat pro Catholicae fidei caufa, et tunc pro-
pe Venetias debebat.

Confecto Theologiae curfu, quum rerum co-
gnitione, et fanctis probaretur operibus, jure ac
merito laurea donatus eft, et in Doctorum nume-
rum coaptatus.

Verum tantum decoris vultu et incefTu gere-
bat, ut nemo inficias iret Doctorem adhuc novel-
lum futurae dignitatis indicia praeferre.

Deo ergo portendente, quum Stephanus Doctor
bene de omnibus meritis, noftreae Congregationi
efferet gaudium, et Seniores confiderent eum fa-
pientiozem peritiozem futurum qualem jam cog-
nitum judicarunt, inito confilio una cum Generali
Abbate, non dubitavere novelli Doctoris triginta
vix annos nati fidei mandare totius Congregationi-
nis fperem, Tyrocini nemp moderationem, a quo
vel ad fummum perfectionis faftigium evehitur,
vel ad ima deprimitur unaquaeque Religio.

13. Tunc autem in sibi commendatos filios oculos intendens, non potuit quin illud propheticum iteraret: *Quis genuit mihi istos? ... ego destitutus et solus: et isti ubi erant?* (Isaj. XLIX. 21.) vel illud etiam Jacobi, *Filii mei sunt, quos donavit mihi Deus.* (Gen. XLVIII. 9.) Quum vero seque officiumque suum spectaret, et satis muneri facere vellet, sibi haec duo proposuit omnino: Religionis vocationem juvenes docere, quam optime perdiscebant, si in ipsum tanquam in speculum inspicerent. Praeterea tyrones imbuerè studiis iis ex quibus sapidos fructus possent decerpere, studia nempe quibus mens illius sagax atque omnium capax summopere jam inde a pueritia allicebatur.

Ut primum perfectius doceret, se Alumnis praestituit veluti aedificii construendi exemplar, ut sua vita pura atque integra esset ipsis pro lege ac norma, et numquam vel parcius egerent monitoris. Ad haec operae pretium duxit se vario juvenum ingenio accommodare. Sic enim facilius quo tenderent tyruncolorum animi, quibusve moverentur affectibus, nosse poterat, et pro cujusque aegritudine adhibere curationem vel medicinam. Omnibus omnia factus, nedum animis juvenum iudere conabatur, ut saeculo ejusque deliciis valedicerent, verum etiam quantum eis temporis supererat, pro saeculo adlaborare, pro sua vero gente et natione sudori, algori, afflictationibusque ultro obviam ire, quin inter vivos praemia manerent, ad cruciatus quosque ferendos prorsus parati. Non ergo destitit edocere suos quid sit saeculum, quid mentis, quid consilii opus esset Operariis in vinea Domini adlaborantibus. Huc tendebat Magnus

Abbas Meclitar, huc etiam toto nisu P. Stephanus tyronum moderator tetendit. Ut alterum efficeret, et utilissima quaeque studiorum promoveret, a carceribus ad calcem cursus Scholastiei lectiones adornavit, discipulosque novis locupletavit rebus.

14. Hujus inde utilitatis testis est Academia nostra, quae tanti viri monumenta servat, unde conspici possunt quot qualesque in literarum studiis ac scientiarum progressus promotore Stephano apud nos orti sunt, nempe in poesi, mathesique, in historia, geographia, philologia, et aliis id genus. Nihil enim aggrediebatur nostri Tyrocinii moderator, ut Novitii proficerent, quod sua spe frustraretur.

Hoc in curriculo princeps locus est nitore puri Haicanismi. Vestigans enim ipse inter rudera Armeniarum quidquid ad literas pertinet elegantiores Auctorum formas modosque dicendi, in adversariis recondens, opus concinnavit, quo ad pristinum decus ac suavitatem maternam linguam revocavit; omnibusque reddidit communem. Quam ut expolitiorem faceret, caeterisque facilem sterneret viam, Rhetoricorum librum aggressus est; quem typis etiam mandavit Anno MDCCLXXV. in eoque quod ex Tullio ac Quintiliano excerpti potest optimum, inseruit, et suae genti tradidit legendum. Noverat tamen ipse quantum sua Natio exoptaret regulas quasdam poeseos veteris ac recentis, eoque Isagogen operi addidit, in qua succosiora expressit quae maxime utilia erant eloquentiae et arti poeticae, breve quidem opus, at succi plenum.

Mirum quantum hujusce labori arriserint Ar-

menii Lectores. Namque postquam nostra Patria ad ultimum discrimen adducta fuit, ab saeculo nempe xiv. hucusque vix aut ne vix quidem apparuit in Oriente Codex hujusmodi. Quare summa aviditate legendi capti conquirebant librum, qui in maximo habebatur pretio, eumque terendo manibus ac circumgestando, universi per utramque Armeniam minorem majoremque laudibus celebrabant nomen auctoris ejusque Congregationis. Ipse vero P. Magister Stephanus, verum modestiae ac demissionis exemplar, humana gloria posthabita, oculos ad hoc unum intendebat, ut officium moderatoris animarum, quod sibi Religionis Superior, immo Deus omnium supremus auctor crediderat, servaret illaesum.

15. Oneris profecto atque laboris plenum opus est Moderatori juvenum scrutari tyruncolorum corda, quaesisse ingenia singulorum, ferre judicium valeant nec ne ad finem usque vitae jugum monasticae disciplinae sustinere, ut volens promoveri, amoverique possit abhorrens. Angebatur animo P. Magister in seligendo quovis Alumno, et anticipem premebant hinc inde cogitationes: eo tempore effusus erat in preces, ut rem ad optimum finem perduceret. Arduum enim et difficillimum dare se vadem pro aliorum anima Deo, et Communitati. Contigit autem ut ipse olim anxius esset de uno ex tyronibus; inerat enim ei tum probitatis nota, cum improbitatis vestigium, ut lanx ab neutra parte videretur pendere, et Magister dubius esset, admitteret nec ne: quum demum quo se verteret nesciret, ad Deum confugiendum censuit. Solus ergo et clanculum Coenobii Ecclesiam

adiit, et quo plenius voti compos fieret, cernuus ante Deiparae imaginem septemplici gladio transfixae effusus in preces lacrymisque rigatus supplex rogat, ut sibi consulat, ut se potenti dextra suffulciat, ut ab hac de adolescentis proposito perplexitate et incertitudine se liberet, ne inconsultus agat. Haec quum fecisset, aliquot diebus interjectis, adolescens ultro ad Magistrum accedit, ut sibi redeundi in Patriam copiam faciat, postulat; qua non aegre concessa, continuo a Tyrocinio atque a Coenobio abscessit. Quamobrem eo magis persuadebatur Stephanus in Deo spem omnem collocandam, et haesitatione quacumque remota, operosiori officio pluribusque difficultatibus implexo esse sibi vacandum.

16. Interea nostrum Tyrocinii moderatorem, qui hac relicta cura ad aliam, nempe ad Professorum institutionem transierat, quasi alterum Abrahamum, ut ejus animi fortitudo, atque virtus magis magisque enitesceret, tribulationis igne tentavit Deus. Quinimmo majus in hoc quam Abrahamo tolerandorum malorum experimentum fecit. Namque credentium Patri immolandum filium demum vivum restituit, verum a nostro Stephano Deus praematuro funere duos Charissimos ab eo ad virtutem formatos filios divellit rapuitque. Postquam enim juvenes ad legitimam pervenissent aetatem, et jam essent in eo ut ad Sacerdotium eveherentur, juniorem annis inter illos, sed virtute atque ingenio fere caeteris praestantiorum, teterrimus invasit morbus. Quod autem videbatur contagione infectus, ne labem inferret caeteris, nulli Pater amans permisit vel aegroto servitia praestare, vel

ne ejus quidem cubiculum adire. Ipse solus quamquam ex discipuli aegritudine summam sensisset acerbitatem, ad lectulum excubat, ad vilissima quaeque officia (si probro dedecorique peramantissimo Patri verti potest quidquid pro filio facit, vel Christiano Sacerdoti, quum continuas semper se afflicti captat occasiones) se exhibet, semper tamen serena fronte fortique animo dolorem cordis premit. Verum quis eorum, qui natura sunt Patres, fuit in sui nati discrimine moerentior eo? Erat enim in ipso amor quo plurimi filium ex animo ob ejus virtutem faciebat, et adeo angebatur, ut dolorum vis, quae animam non infregerat, corpus oppressit, et formae venustatem qua amabilior fiebat, prorsus ademit. Tandem charissimus filius in ulnis tanti Patris extremum spiritum exhalavit.

Anno vergente, quum Stephanus esset in eo ut jactura filii animus exulceratus aliquantisper mitigaretur, alter ex discipulis eximius, virtute clarus, eruditione singularis, jam novus Sacerdos, alium in morbum incidit, qui medicinae remediis nullo modo cederet. Eadem iterum magnanimitate usus est Magister, et hunc etiam obtulit Deo holocaustum, adorans intimo corde divinam voluntatem et imperscrutabile judicium, quo de hominibus multifariam periculum facit. Iterum ergo in Deo spem omnem et solamen collocavit, atque ut animus dulcesceret, eo quo Propheta pacto conquerebatur: » Bonus est Deus sperantibus in eum; bonum est sufferre eum in veritate, et quiescere in salute Domini ».

Non dubito quin tamen dicam divinam Providentiam hujuscemodi hominis armis atque fortitu-

dine pectus circumvallasse, peritumque in adversis tolerandis reddidisse, ut his perpressionibus assuetus, numquam postea viribus deficeret, aut languesceret. Eiectus enim ad sublimiora, quamquam adversitatum undae in eum impetum facerent, nusquam inhaesit, nisi in sui refugii spe, quam ab alto petebat; et bellatores quosque viriliter repulit.

17. Verum quum non liceret lucernae abscondi, sed in hominum conspectu accendi, Doctoris et Magistri munere absoluto, in quo summam laudem adeptus est, ANNO MDCCLXXXV. III. Nonas Quinctiles Vicarius Generalis universae Congregationis, ut suppetias Abbati Generali ferret, eligitur; omni ejus facultate ornatus, ut Actus, qui ad universam Communitatem pertinerent, firmos et ratos haberet. Hujusmodi officio adversatus est ipse magis modestia quam impotentia compulsus; quo fiebat, ut dignus qui onerari posset hoc munere, judicaretur, et in eum omnium cresceret veneratio. Neque communis opinio Electores fefellit; namque virtutes omnes ipsi inerant, quae Superiori adjuvando utiles erant, immo necessariae. Quinquennio enim, quo hoc munus tenuit, ejus prudentia aequae ac modestiae et mirifica comitas tum in Monachos tum in caeteros enituere.

Ad omnia quae muneris sui erant intentus, nihil enim, ne minimum quidem ex suis oculis effugerat, nactus tamen satis temporis, ut totus se daret et involveret humanioribus studiis, quibus quotidie aliquot horas numquam non litabat. Siquidem vis animi, et bonorum studiorum desiderium una esse possunt cum utilibus negotiis, quamvis

sint nedum gravis, sed maximi momenti. Quos enim fugit optimos quosque auctores quò magis publicis rebus se dedunt, eo magis provehi in literarum labore ac peritia? Nam plurimarum rerum notitia atque prudentia, et variis in negotiis experimentum, exacuunt ingenia, et lucem copiamque verbis asserunt et elocutioni.

Itaque tunc temporis, quum non ignoraret Nationem nostram summopere exoptare universae terrae descriptionem quibuscunque absolutam numeris, magnum opus, uno aut altero ex ejus alumnis adjuvantibus, aggreditur. Usus est in eo stylo tum facili cujusque captui, tum eleganti (quod proprium illi erat ac peculiare in quoquam scriptorum genere); docuit perquam scitissime ubi tellus sit sita, quotae eam incolant Gentes, varias earum indoles naturasque, quot quaeque Regna habeant regiones, provincias, urbes, quanta sit linguarum diversitas, quibus regantur legibus, qui sint mores, religiones, negotia, ubi commercium florescat. In primo Tomo, ne quid operi desit quod viam sternat ad intelligendos Physicos recentiores, et lector addiscat nedum quid sit rerum creatarum universitas, verum etiam quibus voluerit Deus legibus omnia componere, prooemium quoddam adnectit, quod Philosophiae facem praefert; in quo generatim et universim attingit quaeque sciri possunt de caelo, atque terra. Opus integrum in undecim Tomos distributum typis mandavit eo tempore quo Abbatiali munereungebatur; praeter Tomos aliquot, quos in cinerem redegit, ipso nobisque tanta jactura dolentibus, ignis qui facile accendi identidem solet Constanti-

nopoli, quo eos miserat, ut Nationum Orientalium res inibi descriptae ad justam trutinam revocarentur.

18. Ad Stephanum de patriae literaturae cultu laborantem suae Nationis amore, novus propter amicos ex aliena Natione labor accessit. Simeon Lourdet eximius Presbyter Gallus, linguarum Orientalium Professor, et *secundus Bibliothecarii publici Parisiis*, auditor nempe doctissimi viri Vilefroy, cum literis commendatitiis Ludovici XVI. Gallorum Regis venit Venetias, ut disceret in nostro Coenobio literaturam Haicanam, cujus notitia aliquantis per se imbuerat. Talem tantumque virum et auditorem Patri Stephano Acontio Vicario suo, ut in iis quae maxime concupiverit erudiret, Generalis Abbas concedidit; ejus ergo lateri per triennium adhaesit, ut una cum eo Vocabularium Armeno-latinum componeret. Verum proh dolor! istiusmodi operosum opus unicum atque authenticum, Gallo illo Sacerdote per eos infelices dies e vivis in peregrinatione sublato, ubinam delitescat, nescimus. Ne nimius sim, caeteros labores missos facio, quos Pater Vicarius pro amico quem efflictim adamaverat, exantlavit. Quamvis enim Simeon discipulus esset, cum tamen habebat noster fratris loco, eumque sapientia, moribus, affabilitate, maximi existimabat. Quo factum ut Parisios redux grati erga eum animi caussa, omnem lapidem moverit, quo Monachis Mechitaristis Coenobium proprium regio sumptu construeretur, et in Galliarum Metropoli linguae Armeniacae Professor P. Stephanus esset. Hac super re consulta fuit eruditorum doctorumque

virorum Academia, cunctisque suffragiis voti compos factus esset Simeon, nisi eodem anno seditio-
ne, nunquam satis deploranda, suis e sedibus to-
ta fere Gallia convulsa videretur, omnibus arma
cipientibus, quacumque omnino silenti lege, cum
ubique confusio, tumultus et horror susque deque
omnia traherent. Verum divinae Providentiae ac-
ceptum referimus, ne tunc temporis Pater Ste-
phanus remota in regione hujusmodi fungeretur
officio; ad majorem enim dignitatem suo in Coe-
nobio, ubi non una Natio, verum Gentes pluri-
mae, immo Reges Proceresque ipsum honore ami-
citiæ prosequerentur, reservavit. Attamen ut me-
lius futurae dignitati praeluderet, Apostolicum la-
borem suscipere jussus est.

19. Nactus autem est occasionem, ut varias obi-
ret regiones, et ubique sapientiae odorem suavissi-
mum late spargeret. Namque quum necesse esset
Concionatoris munere fungi, ut verba vitae audi-
rent Armenii ex ejus Patria, qui Transilvaniam
incolunt, Generalis Abbas Stephanus Melchior,
huic operi dilectissimum ejusdem nominis filium
Vicariumque suum P. Stephanum Acontium An.
MDCCLXXX. destinavit. Volebat quidem revocare
citius; at populus tanto Concionatore frui cupi-
dus, ut apud se diutius moraretur, obtinuit. Com-
pulsus ergo obedientia fecit iter P. Stephanus,
sed laboris Apostolici initium a Patria sua fecit,
ut ipsi jure ac merito primitias daret. Viva idcir-
co fide ad opus Evangelicum se praeparans, toto
nisu curavit, ut caelesti rore satis et abunde Do-
mini vinea irrigaretur, et sese animi sitibundi af-
fatim explerent. Diversabatur quidem *Elisabe-*

thopoli in suae Congregationis hospitio, verum ubi necessitas cogeret, nulla mora interposita, ad alias transibat urbes, ad alia loca commeabat, quo nempe missus erat a Deo. Quapropter nec caeli inclementia eum detinuit, nec viarum saebrositatem metuit, cuique vocanti respondit, et quemque iuvit atque recreavit.

Ecclesiasticis in Concionibus habitis e suggestu optime conjunxit facundiae copiam cum divini sermonis vi atque efficacia, semperque auditorum captui aptabat verba. Hujus rei testes sunt authentica Concionum exemplaria, quas tunc temporis habuit; quibus plurium languentium animos refecit, et in amorem Dei denique attraxit. Vulgari dialecto illarum regionum de more concionabatur, stylo tamen penetrabili, scientia et suavitate asperso, ut spiritus Domini esse in Concionatore videretur, ut auditores universi facile inducerentur, ut crederent Crucifixo tantum Magistro verba, quae scriptis mandabat et ore proferebat, ipsum didicisse.

20. Quis profecto ejus merita perpendet, quae consecutus est in excipiendis Confessionibus? Quantum sudavit ut ab orco retraheret fidelium animas, quot e faucibus eriperet, Deus novit. Circumfluebat enim eum in Ecclesia turba poenitentium cujuscunque gradus: ipse tamen assiduus in laborioso officio perstabat, nisi urgentior necessitas traheret vel ad infirmorum lectulos, vel ad moerentes indigos consilii. Namque, ut ipse dicere solitus erat, sibi que persuaserat: non pro se, pro aliis quidem dies horasque creatos. Quare indiscriminatim quemcumque ad se accederet reum

confitentem audiebat, semper longanimis, benignus, sagax, Dei amore exardescens; demum omnibus omnia factus, juxta Apostolum, ut Christo omnes lucrifaceret, curabat. Quantum discernendorum animorum scientiam calluisset mirum in modum, omnibus hoc in officio patefactum est. Deo enim opitulante quum errantes de via in rectam semitam reducere vellet, utebatur quidem suavitate, sed ita, ut solers et industrius semper videretur et esset, ut facilius animas cujuscumque redigeret ad eam perfectionem quae unicuique naturae et statui foret consentanea. Quum tamen pravos mores et in legem Domini praevaricationes vidisset, mitis ille, mansuetus et indulgens, totus ab illo mutatus, in praevaricationis reos vultu exardescebat, et pectore impavido animoque forti quantum sibi doleret aperiebat.

Hujuscemodi ipsius moderatio in animarum cura, plurimos movit ut de rebus necessariis consulturi ad eum venirent, et non semel eum in gravi caussa arbitrum judicemque deligerent, toto rerum pondere in ipso deposito; praesertim quum viderent eum regere negotia magna non versutia fraudulenta, sive fallaci deceptione, sed ut decebat virum religiosum, sinceritate atque veracitate, saeculari quacunq[ue] arte saecularibus relicta: quoniam totus erat in proximi utilitate, proprio commodo, ac umbra lucri neglectis.

21. Difficile erit paucis comprehendere ardentem ejus zelum in conciliandis dissidiis inter saeculares vel ecclesiasticos; in reponenda pace, unde aberat charitas et gaudium; in arcendis malis quibuscumque; et in procurandis bonis pro pauperi-

bus aequae ac divitibus, vulgo et nobilitate. Quamobrem pro rerum diversitate diversum erat remedium: ita, ut felix exitus, quanta fuerit in eo sapientia, quantusque esset in via Domini dux, patefecisset. Missa facio auxilia ab eo praestita moribundis, quum illos fortes ac munitos redderet extrema illa in hora, ut acriter technis dolisque obsterent ac reluctarent, quos Adversarius tenderet objectaretque; et feliciter de tentationibus indubia spe aeterni praemii triumphum reportarent.

22. Quae quum ita essent, et in Apostolica arena sic ipse certaret, una erat spectatorum gentiumque mens, quisque nempe vertebat sibi gloriae, quum juxta ejus monita agerent, et eam doctrinam, quam unusquisque sive clam domi sive palam in Ecclesia audierat, nec non Doctoris vitam moresque, in se ipsis exprimerent atque imitarentur. Quinimmo eo in honestando, ejusque verbis, quibus animus imbutus erat, conservandis (etiam nutus enim pro divino oraculo omnes habebant) alter alterum superare nitebatur.

Quum autem P. Stephanus comperisset undequaque aperiri sibi aditus, ut Evangelium Domini altius radices ageret, omnem illam populorum propensionem in ipsorum publicam utilitatem vertere decrevit, sperans ipsos accensuros iri in cultu divino modo ferventiori. Postquam ergo instaurasset hospitium Coenobitarum suorum, suscepit, populis sponte dona offerentibus, novam ecclesiam construere. Penitus enim veteri aedificio diruto a fundamentis templum augustum erexit, in quo tria erant altaria, ut Deus laudibus extolleretur, et Sacrum fieri posset. Adjecit praeterea turrim,

ut aeris campani sonitus populum convocaret; et quo decentius ac venustius omnia aedificari volebat, eo celebriorem in Architectonice virum adhibuit.

Quamvis autem ejus nomen in ore omnium gentium nationumque increbuisset, plurimique essent qui summa veneratione eum colerent, nunquam tamen magni se fecit. Nihil sane erat Stephano cordi, nisi ut omnia ad gloriam Dei referrentur, et populorum bono cederent, satis superque sua modestia ac demissione contentus. Ideo tantam inter magnificentiam studuit sub silentio nomen suum, et memoriam abscondi. Ut rem exemplo comprobemus, quando unus cognatorum nobilium, se reluctante, curasset ejus pingi effigiem, quam tanti viri muemosynon servaret domi, vetuit; quum aliud non potuisset, suum nomen subscribi, et illud Psalmorum surrogavit: *Mihi autem adhaerere Deo bonum est*. Tanta erat ejus modestia! Quo loco non possum quin obiter notem fere semper dictitasse: solamenque mali est mihi Psalterium: adeo Davidicae poeseos extitit amans.

23. Vergente Saeculo XVIII. nimirum Anno 1799. quum hinc meritum hinc modestia lateri semper adstiterint, illic, ubi adhuc morabatur, fama resonuit mortuum esse Dominum Stephanum I. Melchiorem Abbatem nostrum Generalem alterum a meritissimo Fundatore Magno Mechitar. Quare et prae laudatus P. Stephanus Acontius una cum aliis majoribus nostris quibusdam ex variis mundi partibus, vocatus fuit Venetias, pro successore eligendo, ad Capitulum Generale in Coenobio S. Lazari. Tunc relicto grege in moestitia, quasi

privarentur tali tantoque pastore et patre, adiit salutatum P. Stephanus, Reverendiss. Episcopum Transilvaniae Mártonfi, cui jam notissimus, et ob labores Apostolicos exantlatos magno apud eum in honore erat. Ejus decessu contristatus est Praesul; quod vero aequissimum atque justissimum arbitrabatur reditum ejus eo in anno, quo Cardinales una Venetiis collecti erant ut Caput universae Ecclesiae eligerent, eo pacto quo Mechitaristae coalescebant ut caput Congregationis suae in S. Lazaro haberent, dixit ei lepidissime: Ito ito venerabilis Pater Stephane, quia si non eligi te contingat Pontificem Romanum, procul dubio eligeris Abbas Generalis Mechitaristarum. Quae boni Pastoris verba non quidem divinam revelationem dixeris, (quamquam eventu praedictio probaretur) verum perspicuam significationem, quam maximi scilicet existimaret virum, cui regimen totius Congregationis ut crederetur vel dignissimum autumabat. Iter faciebat quo intendebat Venetias versus, quum, permittente Deo, extremo vitae discrimini obviam ivit, quum currus, qui P. Stephanum vehebat, permeabat pontem cujusdam fluminis. Quum jam essent ut trans pontem currerent, equorum pedes retrocedentes in animum, integro curru volutato ferebantur deorsum, quin homines ullum remedium possent adhibere. Quum manifestae perditionis periculo premeretur, vel aquis demersus, vel per praerupta caesus, P. Stephanus nihil aliud potuit, nisi mente ad Deum sublata, ut purgantes animae sibi in adiutorium darentur, precari. Vix oraverat, quum, ipso ejusque auriga ignorantibus quid

actum fuerit, vident se extra periculum reliquam continuare viam, quasi nihil discriminis passi fuissent. Gratias tunc maximas egit Deo viator, nullus dubitans de miraculo, quod Dei erat opus, non hominis; et quando fuit Vindobonae, obtulit in suffragium animarum purgantium sibi certo certius opitulantium Eucharisticum sacrificium. In imperiali urbe non paucos dies moratus est. Necessum enim ipsi erat agere nonnulla de nostra Congregatione apud Aulam regiam. Quapropter adiens Augustissimum Imperatorem, honorifice exceptus fuit, quia vel ipse Imperator nominatim noverat nobilem ejus familiam: eadem familiaritate amicitiam cum eo coluerunt magnates Aulae.

24. Rebus quas sibi commiserant Vindobonae absolutis, transtulit se Venetias in Coenobium suum, ubi Meehitaristarum generalia Comitata, quae jam de legitimi Capitis electione coierant, ipsum desiderabant nedum ut collectorum numerus quasi corona apposita impleretur, verum ut vir votis omnibus procul dubio prae caeteris coronandus. Id autem jure meritoque; praestabat enim caeteris laborum copia, publica probitatis fama, suavi odore virtutum quem late sparserat, regendi prudentia cujus diutinum periculum fecerat, peritia omnium rerum quae ad Congregationem pertinent, scientia egregia, regiae indolis majestate, staturaque ipsa ac forma corporis, quibus etiam animi dotes quodammodo auctae nonnihil sibi addiderant decoris. Haec et similia movebant animos universorum in Coenobio, ut eum in sede Abbatis Generalis cernerent collocatum, et ita factum est Deo volente; quia in unum omnibus votis suf-

fragiisque coeuntibus Abbas a Fundatore tertius noster D. Stephanus II. Acontius Kővér, Anno 1800. v. Idus Novembris eligitur; Fratresque omnes in Domino, prae laetitia gestientes, uno ore electum Dei in sedem ipsi praeparatam invitarunt. Stephanus unus moerore affectus de re, quae praeter spem et opinionem sibi contigerat (neque aliter poterat sua modestia sentire) aegre tulit, et conturbatum se fassus est.

25. Quare colore mutato, metu invadente, lacrymis fuis, supplicabat electoribus ne se in hoc officium asperitatum plenum truderent: atque suam imperitiam testatus, alios digniores se candide indigitabat. Caeterum significavit ei Capitulum, non posse ipsum destinationi Dei adversari, qui vel infirmos, vel imbecilles eligens, fortiores reddit fortibus. Memento, quaesumus, inquiunt, eorum quae dicit Pius VII. feliciter regnans, qui hoc anno hac in urbe ad sedem S. Petri evectus sic fassus est: Deus me postremum inter fratres meos Cardinales ad hoc munus evexit, ut ostendat in praesenti rerum statu non hominem futurum Ecclesiae suae rectorem, sed ipsum Deum. Macte ergo animo accipe electionem tuam, ut Congregationem nostram administres. His victus est, subjicitur; hac solum vice superatus, ut semper triumpharet: frontem demittit, et submurmurans: Bone Deus, non sicut ego volo, sed sicut tu, calicem Domini bibit, supplex orans ne sibi auxilium Omnipotentis desit. Deinceps quod est sui muneris contuens, et quam latissime pateat Officium, decrevit in primis justum ac tenacem propositi virum imitari in iis, quae spectant ad Commu-

nitatis coenobiticae regulas, quæ super totum aedificium fundatur, et in ævum durare potest. Præterea sibi proposuit, quemadmodum sibi ejus Antecessores proposuerant, publico inservire comodo, conari nempe ut Armeniorum Natio in Christianis virtutibus humanisque literis ac scientiis capessendis juvaretur. Non cum tamen latuit quid sit humana imbecillitas, cui ignoscenda vel permittenda sunt quaedam etiam in Christi jugo, licet suavi, ferendo. Siquidem regulæ propter hominem factæ sunt, non homo propter regulas.

Quamobrem primum ejus studium fuit, quod est moderatoris proprium, mirum in modum vigilare, ne quid a recto tramite reliqui Patres ad curandos perquirendosque sibi crediti deerrassent: idque oculi sui et aspectus aperte demonstrabant. Linceus fuit ad remota, et futurorum præsciens ita ut omne incommodum præveniret, et plurimum adderet utilitatis. Deinde quippe qui non ignorabat se patrem esse communem, nullos præteriens aut negligens, erga singulos nullo etiam discrimine agebat, eodem in omnes usus amore ac diligentia. Verum quod esset et pastor, ejus officio optime functus est, fovendo et consolando unumquemque, infirmus cum infirmis, moestus cum afflictis fere factus. Quinimmo ubique circumspiciens, nemo aciem oculorum ejus effugit, ut omnes sedula cura pinguisimoque doctrinae pabulo reficeret; quare singulos subditos arctissimo amoris nexu sibi copulavit. Præterea, qua ipse incedebat via, operam dedit eadem ut incederent universi. Ibat ipse recta ad Deum, ardensque erat animo, et totus in eo, ut ejus præsertim Natio

ad meliora semper proveheretur; eodem ergo igne omnes sua cura exarsere. Inde luce clarius patuit universis quod quemadmodum si praecordia valeant, unde vita in reliquis corporis partes fluit, caetera etiam membra valescant; ita si princeps familiae moderator recte se agat et constanter, recte se gerunt etiam qui ab illo diriguntur.

In his experrectus est Stephanus Abbas Acontius, et Deo favente, nunquam frustratus spe. Antecessorum suorum meritis sua merita cumulavit. Quocirca sive consideremus scientias ac disciplinas, sive humaniorum literarum cultum, ad dies adeo locuples per eum Academia nostra varietate literaturae, et diversarum linguarum peritia facta fuit, ut parviculi Coenobii angustia magnificarum Universitatum praeserferre coeperit aemulationem: majora adhuc mente magnanimus Superior conceperat, nisi temporum turbulentia intercepisset.

26. Gaudens in Domino Communitas de utilitate quam sibi summi ingenii vir Stephanus pepererat, unanimi consensu ratum habuit, ut Abbas eveheretur ad dignitatem Archiepiscopatus. Quo facilius id posset assequi, accesserat urgentissima necessitas ordinationis suorum in ritu proprio; cujus defectu varias difficultates jam experta fuerat Congregatio. Verum in omni re etiam meliori aliud est hominis, aliud consilium Dei. Divinum investigabile, praefinitum humanum. Israel regem petit a Domino, ducem futurum belli contra hostes, Deus praeter belli victoriam precibus datam, timorem vel reverentiam indit universis erga principes Israel. Mens erat Congregationis proprium

Episcopum habere pro suis Clericis ordinandis; Dei consilium ex rerum exitu palam fuit, ut idem Antistes celeberrimus per universum orbem redderetur.

Proposita itaque de his rebus supplicatio fuit Pio VII. memoriae numquam periturae. Satis ille nomen noverat meritumque Abbatis, et optime erat memor Coenobii S. Lazari, quum ab sua electione in Pontificem Venetiis habita, summo honore, summaque Coenobitarum voluptate proximam insulam visitaverit. Ultero ergo ei concessit Pius Archiepiscopatum in partibus infidelium sub titulo vastae dioecesis Siuniae in Armenia Majori, atque ita unctus fuit ab Eminentissimo Card. Antonelli inelyto viro, Romae Anno 1804. III. Non. Junias.

Roma redux venit Venetias Moyses alter de monte Sina cum Deo collocutus, decoratusque sede, mitra, et facultate pastoralis, primus Mechitaristicae domus Archiepiscopus, qui in Sacerdotes familiae suae alumnos posset consecrare. Nec abs re fuit similitudo cum Moyse: sicut enim ille deus Pharaonis constitutus, mitis et mansuetus erat praecunctis hominibus, iste etiam ab omni hominum genere honore celebratus, nunquam oblitus est mansuetudinis, quae innata ipsi videbatur. Quandoquidem nobilibus viris venerabilis egregio ac sublimi ingenio, vulgo colendus sicut homo Dei, Coenobitae veluti fundatorem noverant; Sacerdotes quasi uniuscujusque moderatorem verebantur; alieni atque absentes literas ejus et benedictionem tamquam caelestis gratiae munus cupide impetrabant.

Singulari ipsum pietate ac veneratione coluit

nobilis Eques Armenius Alexander Raphael, ex Armenia majori oriundus, natus *Madrasii* in India, incola Londini in Anglia. Is enim spiritualis filius ac frater Congregationis nostrae a diebus Stephani I. Abbatis, audiens successorem ei datum fuisse Stephanum II, atque dignitate pastoralis decoratum, ita erga eum, ejus fama sanctitatis sapientiaeque commotus exardescere sentit pectus, ut antequam vidisset, ejus apud se imaginem retinere desideravit, perinde ac si vivum ante oculos venerari posset: ideo delineatione quodam modo sumpta, incidi Londini, et ubique spargi curavit. Postquam vero Venetias venisset, suisque oculis amabilem ejus faciem vidisset, ei toto animo adhaesit, ejusque amore percussus summopere favere Coenobio coepit; absens nunquam ex animo non reveritus est. Hunc nominatim habet hujus libelli frons; nam istius vitae conscribendae compulsor, hortator, auctorque fuit editionis; ipse monumentum spiritualis sui Patris magnifice decoravit, ut in calce opusculi conspici potest. Caeteros missos facio, qui Venetiis et ubique terrarum amore ac veneratione omnimoda Praelatum nostrum prosequerentur.

27. Ipse tamen, quod animae Sanctorum nullo sensu affici possunt, rerum omnium saecularium honores hominumque benevolentiam aversabatur, ac maximopere abhorrebat. Decrevit itaque homo Dei juxta Evangelica mandata odio se habere ad lucrandam aeternam felicitatem; nullusque, praeter se, sibi ipsi adversabatur. Ne igitur quidem sinebat caeteris Patribus se praeferrari quacumque in re. Vix discrimen sibi fieri in cibis, in appa-

tu, aut in alio quoquam coenobitico officio. Haec praeter quasi dignitatis Episcopalis immemor asceticae vitae austeritatem sibi prae aliis observandam censebat. Unde aegre atque necessitate actus dumtaxat induebatur vestibus festivis solemni quoque die, vel quum Magnates adiret; alias communem habitum Religionis semper sibi ferendum putabat.

Verum difficile est verbis exprimere quot modis sponte cruciatus quaereret. Oculati testes asserunt tendentem conspexisse, quum ipse tamen ab hominum oculis crederet se longe remotum; sicut etiam cubicularius vel proximae cellae habitator sentiebat eum passim prostratum humi in cubiculo ante Crucifixum lacrymis misericordiam divinam implorantem pro se proque suis. Ut autem paucis multa complectamur, quod sibi proposuerat S. Paulus, et Antistes in animo habebat, oblivioni nempe dare quae a tergo sunt, quae ante oculos satagere, ut sibi semper Christum vocantem praeserferret; idque sedulo quotidie agebat. Inventum fuit et in libro spirituali, quem in dies lectitabat, frustulum chartae manu propria conscriptae totidem verbis: « Cavendum omnino, ne deperdatur in senectute acquisitum in juventute. Antequam navis portum appulerit, nemo confidat vitae suae; sed potius studeat jugiter melius servire Deo ». Verum tempus est, ut magis necessaria exponantur de quatuor suis dotibus, fortitudine in adversis, patientia in negligendis malis, in quae non propria sed aliena causa incidimus, prudentia, et firmitate fidei.

28. Enimvero quo vigilantior quispiam in regimine,

eo quum in se incursant adversa, imperturbatior est, quod et praescius futurorum, et ad remedia sibi comparanda facilior, paratiorque. Itaque eo tempore Antistitem Divina Providentia D. Stephanum creavit, ut inconcussa fortitudine adversis quibusque rebus omnia dirutum iret obviam. Eo enim Praesule, et civilis ordo, immo universa Europa suis convulsa sedibus, rerum omnium faciem aspectumque mutari mirata est. Quot vidimus Monachorum Ordines, qui altius per plura saecula quum radices egissent, et maxime Christiana in Rep. succrescerent atque florerent, quasi fulmine de caelo tacti Dei permissu imperscrutabili, omnino deteri, comminui, atque e medio tolli! In his ergo fluctibus sapientia Praesulis nostri divinitus concessa una cum prudentioribus, quibus cum omnia deliberabat, novit nedum inconcussam servare Congregationem suam, verum etiam firmitus stabilire: quod duplex casus, aliis praetermissis, manifestum faciet.

Quum anno 1806. Galli potiti fuissent Venetiarum, et civilium negotiorum, ad Collegia praesertim, Communitates, Fratrias aliosque id genus coetus oculos intenderant, volebantque ut quidquid possessionum erat, quam diligentissime exigeretur, (quo in statu rerum patet quantum incommodi qui praesint patiantur). Hac mente venerunt etiam ad Coenobium S. Lazari Rationarii domini, ut scriptis mandarent quidquid domi haberemus. Obviat eos Abbas impavidus Pater familias, impedit vim, vadimonio se exponit ob publici mandati dilatam executionem. Ex insula avolat Venetias, et vel citissime domum *Miolis*

cujusdam venit, qui tunc temporis erat Gallicae militiae Dux, cuique notus Antistes et summo erat in honore. Certiorem facit de rebus quae sibi acciderunt, remedium petit, et exorat. Nam continuo revocatur mandatum, et regio decreto libera publicata fuit Congregatio Mechitaristarum, ne rationem reddere cogi posset. Praeterea Anno 1810. quum Neapoleonis imperatoris decreto supprimerentur universa Religiosorum monasteria, et nos eodem decreto concludi tentabant, Antistes noster in Deo primum spem omnem reponens, adhibuit et omnem humanam diligentiam. Nam quum sibi qui regendae Italiae praecerant regii Administrum faverent, Imperatori supplicavit, et voti compos continuo factus. Edictum enim peculiare pro nobis prodiit, ne loco cedant Monachi Armenii, et eodem in statu quo prius erant de caetero permaneant. Miratus est Orbis talem imperatorem, qui suis non parserat, alienis pepercisse. Quid autem mirum, quum Dei sit cor Regis vertere, et ducere quo velit.

29. Nec praetereundum est qua animi tranquillitate fuerit noster Antistes, quum ei Nationique mala plurima, eademque gravissima, importarint. Quo latet inferorum reseratis claustris quantas ingesserit tenebrarum pater turbas in Oriente inque Armeniorum Natione sus deque omnia subvertens quaestionibus Ecclesiasticis? Quinquennio fere quum fluctuaret Constantinopolis et quae circumstant loca, ut dissidium ardens inter catholicos Armenios arma daret, eaque invicem, fratres et amici in fratres et amicos converterent, Archiepiscopus noster omnem excogitavit rationem ad

hujusmodi ignem extinguendum. Non Deum, non homines intentatos reliquit. Et privatim et publice, ipse solus et una cum fratribus, quibus commendarat preces, ad Deum profugit. Hortatorias vero epistolas ad homines misit, quae doctrina et sanctitatis spiritu uudequaue scatebant, ut sepositis dissidiis, pacem quaerent in Domino. Plura in se inque suos evomuerunt, sed magno ferens animo, unum ut nempe malis posset mederi, curabat, extirpare odium, tollere scandala, ne quidpiam in Creatorem peccarent; namque heu! nimium quantum progressum erat, ipse totis viribus conabatur. Demum a Deo fructum orationum seorsim factarum, et coram populo, senio jam gravis obtinuit. Tunc ridentem atque dominantem conspexit pacem; gavisus est ut par erat, et summas Summo Datori gratias egit.

Est etiam aliud admiratione dignissimum. Nam inventi sunt nonnulli homines protervi, quos quamvis inter amicos necessariosque adnumerasset, beneficiisque pluribus auxisset animi suavissimi Praesul, verum tamen plus aequo audentes contra misericordiam, vel amicitiae monita moleste ferentes, humanitatis etiam obliti literas contumeliosas, et conviciis plenas rescripsere; imo quod deterius est, ausi sunt virum Dei onerari delictis; veniam eis precatus est a Deo, et oblivioni rem tradidit. Nam hujusmodi ultiones non solum inutiles et frivolae putabat, velut puerilis ingenii partus, sed quoque suae magnanimitati indignas; tales denique, ut cum suo officio stare haud quaquam possent. Imo Sapientis placita revolvebat in animo, et eadem suis suggerebat; inimico esurienti pa-

nem porrigi oportere, frigore algentem calore mitigari, offensorem ut benefactorem coli, si vestigia Sanctorum et Christianae perfectionis viam calcare volumus.

30. Prudentia vero eo magis in actis publicis quam privatis resplendet. Haec prorsus enituit in Praelato, ut noverit difficilia quaeque ac contraria in utilitatem vertere gregis sui. Tempore quo Abbatibus munere fungeretur ter Principatus mutationem subiere Venetiae. Quum ipsum caput Congregationis elegissent, Imperium Austriacum urbem ejusque fines tenebat. Senis transactis annis Galli sunt potiti; qui octo post annos iterum Austriacis restituerunt. In triplici hoc rerum statu optime novit Antistes omnes fere Praefectos et Ministros conjungere sibi amicitia sincerrima, et deprecatores ad Imperatores vel Reges pro universa Congregatione habere.

Erat enim in eo aspectus qui posset amari, erat vir nobilissimae urbanitatis. Praeterea ingenue hisce fatebatur quinam nostrae Congregationis finis. Mechitaristas pro bono publico laborare, in commodum totius Nationis excubias agere, nunquam otiosos, sed perpetuo literaturae studiis addictos. Noverant autem rerum publicarum Moderatores non sibi verba dari, sed omnibus palam esse et Congregationis totius, et ejus qui Dux erat et Caput, merita ac labores. Videbant enim praeter libros fere semper Armeniace editos, etiam cura ejusdem Praesulis in lucem edi opera Armeno-Latina, Armeno-Gracco-Latina, Armeno-Italica, Armeno-Gallica, Armeno-Anglicana, etc. Videbant quam optime mereretur eximius

Antistes suis dignissimis laude operibus. Nam et ipse auctor fuit, ut antiqua officina typographiae nimis angusta aliquantisper dilataretur: ubi typis mandavit opus quod scripserat elegantiori stylo in lingua Haicana, prolixiorem nimirum vitam Fundatoris nostri Magni Mechitar Petri Abbatis; quem semper ante oculos habebat sicut codicem legum, et exemplar authenticum regiminis sui. Post illud opus in lucem edidit historiam Sacram, quatuor tomis Foedus antiquum, Novum autem tribus Tomis complexus, cujus novi Foederis tomi in extrema senectute elaborati coeperunt prae-lo mandari, quum supremum vitae felicitis diem egregius Auctor obiret.

Praetermitto caetera ejus opera nondum edita, in quibus primum locum tenet historia Synodorum Generalium. Praetermitto innumeras literas efficacioris eloquii, stylique purgatissimi, una cum variis scriptis domi et in regione ubi severat verbum Dei. Quisnam vero in dubium revocabit hujusmodi Superiorem optimis laboribus deditum non incitasse exemplo suos ad similes elucubrations variis in linguis concinnandas? Conabatur etiam, quantum fieri poterat, ut magis magisque Coenobium exornaret. Volebat enim non solum ut exteris placeret, sed praesertim incolentibus jucundum et commodum esset. Nam et hoc magni est consilii, necessariorum aedes ita construere ut iis oblectantur qui habitant, haud regio ornatu, vel ex adverso vili incomptaque ratione, sed nobili politaque partitione, ut decet literaturae vacantes in vita religiosa. Quapropter ex fundamentis erexit Sacrarium Ecclesiae contiguum, magnificentum et lu-

cidum; primum enim exiguum erat et obscurum. Amplificavit Tyrociniū loca, adauctis in contignatione tertia cellulis, et aliis ornamentis vel necessariis vel decori servientibus.

31. Adhaec licentia facile impetrata ab humanissimo et piissimo Imperatore Francisco I. dilatavit insulam S. Lazari ea parte, quae Venetias aspicit: et in adjecto loco, jam senio confectus, fundavit aedificium novae ac pulcherrimae aptissimaeque Typographiae, super structis cellis, et ambulacris pro monachis. Praeterea e regione nostrae Bibliothecae adjecit novum cubiculum ad varia conservanda destinatum, nempe ad codices antiquos Armenios, ad collectiones historiae naturalis atque curiositatum orientalium una cum instrumentis mathematicis Londini elaboratis. Praetermitto varia ornamenta; praetermitto Coenobii, beneficorum hominum aere, Monachorumque diligentia instaurationes. Super haec nobis Antistes hospitium Romae voluit esse; sive ut satis communis Patris desiderio faceret, comparavit nobis locum nationalis Eques omnium nostrum benefactor, quem semper honoris caussa nominamus, Alexander Raphael, ut haberemus domum quam nos Religiosos deceret in Urbe, ibique habitarent quidam ex nostra Congregatione tamquam in centro fidei Catholicae, et munia ipsis concredita a Generali Abbate Venetiis in sede Fundatoris degente adimplerent. Quum emolumentis hisce omnibus Congregationem locupletasset, eamque apud universos venerabilem reddidisset, supremo vitae suae tempore multo celebriorem quam regiminis initio acceperat etiam reliquit.

32. Denique nonnihil etiam polliciti sumus de ejus fidei constantia, quam certissimam omnia ejus scripta commonstrant; in ipsis enim amor et pietas, quos pro Ecclesia semper victrice gestabat in pectore, elucescunt. Illud tantum asseram, ipsum in adversitatibus Ecclesiae, quas vivus anteactō Saeculo et praesenti vidit, ita affligi animo, perinde ac si una cum Pio VI. et Pio VII. beatae memoriae Pontificibus ipsemet pateretur. Quum autem de inferorum portis iterum victrix exaltaretur Sancta Mater Ecclesia, ita laetabatur animo, quasi ipse de truculentis hostibus triumphasset. Quamobrem cessante turba, quae universam quasaverat Europam, quum rediit Pius VII. in sedem suam, vix contentus noster Antistes gratulatoriis literis, quas Suae Beatitudini scripserat, et iis quas paterna charitate plenas a Summo Pio receperat, non suo senio parsit, sed annos natus septuaginta quinque, viae se committens, adiit Urbem ad sacros pedes Pontificis exosculandos, ut melius quid ipse gaudii, quid universa sentiret Communitas, ore proprio Christi Vicario patefecisset. Commisertus est sui aequalis Papa senex, et amore amorem rependens, longo labori gratias retulit. Quum vero eum Pontificia benedictione auxisset, ad suos remisit. Deinceps passim interrogabat Mechitaristas Romae degentes de salute venerabilis senis, cum salvere suo nomine jubebat. Extat et altera epistola ejusdem Pontificis ad nostrum Archiepiscopum data, in qua Pontifex, quod literarium munus acceperat, gratias agit. Et Leo XII. feliciter regnans Stephano de electione ad Pontificatum gratulanti non distulit gratias referre,

uberrimam impertitus benedictionem ei universaeque Communitati, ut in laboribus pro S. Ecclesia, et patriae commodis vis et robur laborantibus accederent.

33. Maximi Pastoris exempla secuti, nostrique Antistitis virtute compulsi, simili honore prosequi voluerunt ipsum et plures Eminentissimorum Romanae Ecclesiae Cardinalium, caeterique Praelati et Pastores variarum regionum; ita ut non solum epistolis perofficiose ac peramanter observarent, verum etiam opportunitate nacta visum venerabilem senem festinantes adirent. Inter caeteros tamen qui Antistitem coluerunt, primas tenet celeberrimus omnique laude dignus Venetiarum Patriarcha Excellentissimus ac Reverendissimus Johannes Ladislaus Pyrker. Amicus erat nostro Stephano, immo uterque reciproca quadam amicitiae ac necessitudinis consuetudine conjunctos esse gloriabatur.

Plures Venetiarum Archipresbyteros fragrans sanctitatis odor attraxerat, ut invitarent ipsum in Encaeniis, aliisque Sanctorum solemniorebus Festis, ut suis in Ecclesiis Sacrum faceret, benediceretque populo. Quid vero opus est ut dicamus quanta in omnes inde fuerit spiritualis utilitas, si pro comperto id habeat quispiam qui prius ipsum noverit?

34. Anno 1806. Carolus IV. rex Hispaniarum honorem ac insigne Equestre misit ad Consulem suum nomine *Albertum Mecenas*. Is ergo omissis caeteris Episcopis, qui in hac erant regione, voluit ut D. Stephanus Archiepiscopus Armeniorum sua manu benediceret, seque hujusmodi honore insigniret;

nec recusavit Antistes quominus hujus desiderio annueret, et magna cum pompa coram nobilibus Viris honoris insigne et gladium benedixit. Ab illo die quasi Pater amans fuit Equiti, quem tanquam filium adoptavit.

Eo iterum Antistite, Venetiarum urbs a semestri obsidione liberatur, qua liberatione, tota civitas publicas de sibi concessa libertate Deo gratias egit. Id contigit Anno 1814; quum VII. Idus Majas invitatur et Abbas noster Archiepiscopus una cum Clero suo ut Basilicam Marcianam adiret gratiarum agendarum causa; et ita novus honor Civium supplicationibus accederat. Ibi quum visus est D. Stephanus Acontius sui cleri Caput pontificio apparatu, et gratioso aspectu Divini Spiritus splendorem praeseferente, obstupescit multitudo; ita ut omnes in terram procidentes cernique ab eo benedici exoptabant. Immo in memoriam revocantes divos illos vetustissimos insula ornatos, hic Ambrosium, iste Nicolaum, ille Basilium, aut alios quospiam Stephanum appellitabat. Hujus rei memoria ad hodiernum usque diem apud populum Venetum perdurat.

35. Hujus hominis itidem fama totius ordinis gentisque viros Venetias adeuntes perduxit visitatum insulam S. Lazari, ut Praesulem conspicerent, honore afficerent, atque alloquerentur. Multi fuere, qui semel videntes eum, necdum etiam allocuti, testificati sunt, magnum hominem eum esse. Quoniam venerandum os, dulcis aspectus, caeteraque indicia magni animi in facie ejus visa, palam ostendebant quanto ejus animus perfectior: et quo magis pauca loquebatur amator ipse sileu-

tii, eo magis sapientiae et sanctitatis opinionem in quemquam impresserat.

Omnes Venetiarum Praefecti aliique ministri regii aut imperiales, nobilissimi itidem militarium virorum variis in temporibus, sive Itali, seu Galli, vel Germani, et Hungari forent, ad eum honorandum, ejus et dignitate et indole generosa, et excultissimo ingenio commoti, erant omnino parati. Quod enim ab aliis audierant de eo, id suis oculis ipsimet, cernebant, et esse virtutis, licet latentis, suavem odorem.

Inter plurimos fuerunt Carolus IV. Hispaniae Rex, Federicus III. Rex Borussiae, Leopoldus Archidux Etruriae, Franciscus regiae stirpis et Mutinensis Dux, Fratres Imperatoris nostri Augustissimi, nempe Princeps Johannes, et prorex Raynerius Austriae Archidux, filia Maria Aloysia; omnes, inquam, isti visentes Coenobium S. Lazari, quantum honoris maturae Abbatis senectuti redderent, cognitum est. Ipse vero, ut par erat, semper amabilis et comis, nobili illa modestia, qua omnium animos tenebat, uniuscujusque domos adiens, eorum officium et amorem singillatim rependit. Sed super omnes Augustissimus Imperator Austriae Franciscus I. visitatum veniens Insulam S. Lazari comitatu procerum, prolixa familiarique colloctione habita cum Acontio, quicum ambulavit per Monasterii loca quo poterant ire, addidit familiariter: Vidi in Transilvania progeniem tuam; et illac redux tuis tuo nomine salutem dicam. Simili benignitate utebatur semper Summus Imperator et Rex, quoties cum Abbas noster visebat.

36. Hucusque de iis, quae in vita egit noster Stephanus II. Abbas, brevi collocuti sumus; non enim prolixiorem vitam conscribere nobis proposueramus; reliquum est ut de extremo ejus morbo, quo ad beatam vitam migravit praemio donandus, dicamus. Quum convaluerat, non erat sane corpore habilior aut gracilis, sed inter utrumque, at vivax: quod si temporum calamitates ipsi non ademissent desideratam tranquillitatem, plurimis adhuc annis, ni fallimur, eo vivo frui potuissemus. Septennium ante obitum vertigine capitis laborare coepit; quo identidem lectulo jacebat. Id Medicorum judicio arbitratur ex vehementi ac molesta cogitatione procedere, nec Medicos conjectura fefellerit. Nihil tamen secius, non haesitabat curam habere regiminis; immo, ut antea semper, gnarus et vigil adhibebat omnem officio sedulitatem; idque in gravissimi momenti rebus, quae forsitan occurrerant. Adhuc quinquennio laboribus aerumnisque adversabatur. Quum vero asperiora mitigarentur, utebatur tunc valetudine, non bona aequae ac si magni momenti negotia operosiores redderent. Quo factum erat ut ingravescente senio, ingravescerent etiam morbi, qui aetatem defatigatam sequebantur. Caput tamen, pulmo atque stomachus nunquam caruere robore atque vi, et usque ad finem perduraverunt: nam ubi necessitas postulabat, validius etiam innata eloquentia utebatur. Duobus postremis annis bis oppressus fuit vehementioribus doloribus, ut horrescerent sui pertimescentes, ne tanto talique Patre ac Moderatore privarentur. Sed nondum eum conveniendi morti Deus fecerat potestatem.

Quum se viribus defectum sentit, omnia commendaverat Vicario suo Generali Reverendiss. P. Gabrieli Avedikian, et iis qui in negotiis omnibus hunc juvabant; licet si quid gravioris esset momenti, eum consulerent; et ab ejus uno ore pendebat ac regebatur *Communitas*. Tum vero haec erat quotidiana oratio: *Cupio dissolvi et esse cum Christo*. Vario praeterea modo solvebat animo illud Simeonis: « Nunc dimittis servum tuum Domine, secundum verbum tuum, in pace: quia viderunt oculi mei salutare tuum ».

Verum quamvis omnes morti simus destinati, natura tamen hominum horret vel ipsam mortis memoriam, quum corporis solutio difficilem afferat dolorem animae corporique. Hic vero fidus Dei servus, magnopere concupiverat animae de corpore egressum; quod satis palam fecit, quum spe firma aiebat, se aeterna expectare, atque ut viatoribus usuvenit, properare ad patriam, ut Christo posset frui. Inter haec desideria nostram Congregationem precibus atque benedictionibus cumulabat. Unumquemque nostrum monebat exhortabaturque, ne fraternae charitatis obliviscerentur; omnemque diligentiam praestare, ut firma et inconcussa Congregatio maneret.

37. Vergente Anno 1823. quum de proximo interitu persuasus esset, Deo sane compulsus, refecit aliquantisper vires, factusque fortior, voluit ad Sacerdotium legitimaе aetatis alumnos promovere. At mirum, quantum roboris ostendisset hoc in officio Senex! Voti compos erat, et novelli Sacerdotes jam Sacrum prima vice fuerant operati, quum hebdomada jam elapsa, eum vehemens aggreditur

morbus. Aspera tunc erat hiems, trepidare Medici ita ut, quidnam agerent incerti, tutius tandem abstinendum esse censuerunt. Quare continuo eum Viatico et extrema Unctione communivimus, dum interea precibus et Christiana pietate ipse ad Creatorem properans caelum anhelabat. Nobis tamen adhuc reliquum erat aliquantillum temporis, ut jam jam moritura luce frueremur.

38. Calendis Januariis ineuntis Anni 1824. quum universi Monachi communem Patrem circum saluantes, laeto animo ei felicem Annum in nomine Jesu Servatoris nostri ominarentur, ille suaviter accepto augurio, gratias egit, et omen omnigenae felicitatis singulis reddidit. Ad se ipsum deinde rediens, quasi pervenisset tempus hanc vitam exuendi, humiliter rogavit omnes, ut erratus cujuscunque veniam sibi concedant, seque caelesti Patri commendent. Hisce dictis aliquot fudit lacrymas, nosque paterno amore benedictos dimisit.

x. Cal. Februarias iterum invaserunt eum dolores acriter, ita ut medici de ejus vita desperarent. Tunc itaque iterato et vivo desiderio recipit Sacramenta, et continuo occupat undique morbus, donec iv. Cal. Feb. spiritum in extremo agone traxit. Nos autem jugiter adstantes, supplevimus preces omnes lectionesque pro moribundis ad meridiem. Hac hora vix pro eo oblatum erat Sacrificium, quum mira corporis animaeque ad nutum Creatoris soluta unione, suaviter in Domino obdormivit. Ita pace aeterna fruens felix haec anima tot ante defatigata laboribus, ad suum finem tetendit annos natus octoginta tres, et duos menses, postquam sedem Abbati-

lem annos vigintiquatuor tenuisset. Quis autem dicet, et graphice exprimet quantum luctus et mœroris attulerit universae Communitati charissimi omnium Patris decessus? Postridie ejus diei, precibus pro vita functo ad Ecclesiae statuta atque consuetudinem ad vespervas post completum exactis, nostris ex oculis lacrymarum copia manavit, cor autem non potuit quominus arctissimo dolore premeretur. Ad vespervas demum corpus in monumento Abbatiali, quod est medio in choro, arca decenti ex ligno fabrefacta collocavimus.

39. Egregius et Reverendissimus D. Petrus Pianton Canonicus et Censor Regius, in S. Theologia Doctor, vir et prudentia Juris peritus et humanioribus literis summopere excultus, adeo amicitia cum optimo Antistite Stephano conjunctus, ut dolorem expleturus quem de morte conceperat, et quanti faceret venerabilem Amicum significaturus, orationem funebrem Italo sermone conscripsit. Innumeri praeterea fuere ex universis ordinibus viri, qui vel ore tenus, vel epistola testati sunt aut Congregationi toti, aut Coenobitis singulis magnam se habere partem in Mechitaristarum luctu, et egregii Acontii desiderio commoveri.

40. Itaque suae modestiae D. Stephanus noster Abbas Generalis et Archiepiscopus praemium cepit. Quo magis enim sibi viluerat, omniumque se minimum fatebatur, eo magis honore dignum honoribus divina Providentia cumulabat. Nam saeculi sapientes, ejus pene divinam sapientiam intuiti, et admirati, inter inelytos viros et amatores qui sibi famam elucubrationibus acquisiverant, enumerarent. Potentes hujusce Mundi, ex generosa pro-

genie natum, acri ingenio, virtutibus moribusque praeditum cognoscentes, merito ipsum censuerunt Regum amicitia frui, et Magnatibus esse delicias. Viri denique pii ac religiosi sibi propositum tanquam optimum divini cultus exemplar. Memoria ejus eternae sit benedictionis.

41. Anno post ejus obitum Venetias advenit dilectus in Christo filius defuncti, nobilis Eques Alexander Raphael. Hic a dignissimo successore Reverendiss. Patre Abbate Generali Suchias Somal venia impetrata, parari proprium monumentum tanto Patri ex lapide laboratum in Ecclesiae Sacratio, et in eum corpus defuncti arca lignea jam inclusa transferri curavit. Huic ergo separato monumento incisa fuit sequens inscriptio.

STEPHANVS ACONTIVS KOVER

COMES TRANSILVANIAE

MECHITARISTARVM TERTIVS ABBAS GENERALIS

ARCHIEPISCOVVS SIVNIAE PRIMVS

MORVM SVAVITATE OMNIBVS CARVS

VIRTVTIBVS SCIENTIA MERITISQVE

CLARISSIMVS

OBIIT IV. KAL. FEBR.

AN. MDCCCXXIV. AET. LXXXIV.

EQVES ALEXANDER RAPHAEL

ARMENIVS EX MADRASIO LONDINENSIS

DEVOTIONIS ERGO H. M. P.

EXCELL. ET REVER. D. D.

IOHANNI LADISLAO PYRKER

PATRIARCHAE VENETIARUM

ETC. ETC. ETC.

Quum Tuo Clarissimo nomini,
Excellentissime ac Sapientissime Prae-
sul, huiusmodi libellum nuncupare cu-
piverim, candide fateor, me non satis
omnia perspexisse, nec quae mea te-
nuitas, nec quae tua celsitudo, sed
unum haesisse animo, qui nempe Vir

praestantissimus novissime vita functus
innotesceret universis. Quamobrem Tu
mihi in mentem venisti et summa vir-
tute praeditus, et dignitate praepollens,
et qui facile sineres piissimi et excul-
tissimi Viri vitam tuo nomine ornari.
Non una me impulit caussa ut impen-
sius postularem admodum Reveren-
dos Mechitaristas hanc opellam. E-
ram ipsi nationis communi vinculo
conjunctus, quod vinculum nemo igno-
rat arctissimum esse; erat ipse mihi
pater praecipuus, animum enim meum
consiliis praeceptisque, queis ad pieta-
tem colendam informari possumus,
tuebatur ipse, moderabatur, regebat.
Tute, Amplissime Venetiarum Anti-
stes, praeterquam quod eras defuncto
Archiepiscopo necessitudine quadam
amicitiae colligatus, eoque ipsi cha-
rissimus, ex eadem Hungaria, terra fe-

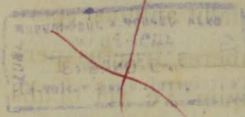
lix, quae hujusmodi innumeros fert
heroas, natus es, illiusque συμπατριώτης
conterraneus. Qua propter Tibi, Ip-
sique injurius procul dubio esse vider-
er, si nactam occasionem ut istius-
modi nuncupatione hoc opusculum
munirem, opusculi Auctores, me, et
Illum mortuum tuo nomine condeco-
rarem, omnino neglexissem. Hinc e-
tiam, nec me meus fallit animus, spero
me satis abunde uberes fructus per-
cepturum fore, quum Te vel oculis
perlustrandam ceperis tui amicissimi
vitam, et unam aut alteram lineam le-
gas, beatae memoriae Virum, perinde
ac si vivus et praesens adesset, intue-
beris, miraberis os decorum, de salute
gaudebis, illum suaviter subridentem
aspicies, ejus animum mitem et per-
spicax ingenium contemplaberis, de-
mum ipso quasi tuis deliciis fru-
eris.

[26n.]

Memor ergo eris ea de caussa, et Me-
chitaristarum venerabilis Congregatio-
nis, et meae humilitatis, ut, Te bene-
dicente, quantum satis est gratiarum
in nos, veluti ros ac pluvia, decidat e
coelis.

Venetis XII. Cal. Apr. MDCCCXXV.

EXCELLENTIAE TUAE REVERENDISSIMAE

Humil. et Obsequent. Servus

ALEXANDER RAPHAEL

УСНН-9-1.10 1971 П.

